

KNNV Zoetermeer

zoetermeer@knnv.nl
www.knnv.nl/zoetermeer

Kwartaalbericht Nr.80

April 2013

INHOUD

OVER DE REDACTIE	3
1 BESTE KNNV-ERS	3
2 DE REDACTIESESSIES DOOR DE JAREN HEEN	4
UIT DE VERENIGING	6
3 KORT VERSLAG EN AFSPRAKENLIJST VAN DE ALV VAN 12 FEBRUARI 2013 . 6	
4 BALANS 2012 EN BEGROTING 2013 KNNV ZOETERMEER	7
BERICHTEN UIT DE PLANTENWERK GROEP	8
5 HET NIEUWE PLANTENSEIZOEN VAN START	8
6 NAUWKEURIGER BEPALING BESCHERMDE EN ZELDZAME PLANTENSOORTEN 9	
GEZIEN IN ZOETERMEER	11
7 UIT HET VOGELDAGBOEK VAN ADRI DE GROOT	11
8 NACHTVLINDERS IN ZOETERMEER	14
9 BOMEN IN DE STAD	16
BUITEN DE VERENIGING	18
10 EEN NIEUWE HERDENKINGSBOOM VOOR OOSTERHEEM	18
11 EEN TERUGBLIK OP 31 JAAR STADSECOLOGIE IN ZOETERMEER	21
12 LIBELLENRESERVAAT OFFICIEEL OP 25 MEI A.S.	22
13 CURSUS BIJEN HOUDEN	23
14 DE VLINDERDAG IN WAGENINGEN	24
15 BOTANISCHE DAG IN ZWOLLE	26
16 BOEKBESPREKING: WAAROM BRANDNETEL?	26
17 BOEKBESPREKING: NACHTVLINDERS BELICHT	27
18 NOORDNATUURNOSTALGIE, LENTE 2013	28
19 LIDMAATSCHAP, NAMEN, AGENDA	30
INDEX	30

Ook in Zoetermeer schrijft de natuur geschiedenis.
Zij zoekt haar journalisten, want zij bestaat slechts bij de gratie van wie haar ziet.

Doe 1x per 2 à 3 weken 2 uurtjes mee met de plantenwerkgroep.

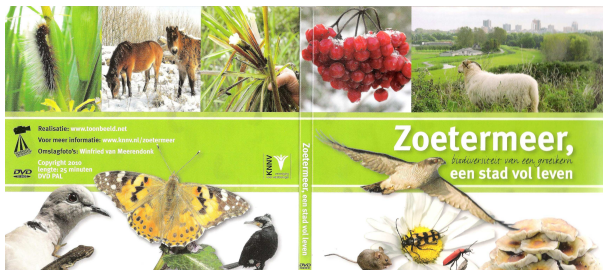
Goeie sfeer, boeiend, leerzaam, nuttig.

Informatie:

Joke de Ridder tel. 079-3616973

Film: Zoetermeer, een stad vol leven, biodiversiteit van een groeikern

Halverwege de jaren '60 van de vorige eeuw werd Zoetermeer groeikern en groeide in 50 jaar tijd uit van een dorp van 9000 naar een stad van 120.000 inwoners. In mooie en sfeervolle beelden laat de DVD zien dat het groen onlosmakelijk deel uitmaakt van deze nieuwe stad. Dat levert een gezonde, groene leefomgeving en een reeks sterk van elkaar verschillende parken op met als gevolg een verrassende hoeveelheid plant- en diersoorten. Met het voltooiën van de wijk Oosterheem komt het eind van die groei in zicht. Voor de KNNV-afdeling Zoetermeer was dat de reden om deze DVD te laten maken. Het doel is de kijker uit te dagen om die soortenrijkdom zelf te gaan ontdekken.

Bestellen van de DVD kan als volgt:

Maak € 10 (leden € 8) over op postrekeningnr. 79436 t.n.v. A. Janssen te Zoetermeer onder vermelding van uw adres en telefoonnummer.

OVER DE REDACTIE

1 Beste KNNV-ers

Henk Lubberding

Opengeslagen voor u ligt het laatste exemplaar van het Kwartaalblad. Na twintig jaar een geweldig product te hebben geleverd hebben Johan Vos en Taeke de Jong laten weten dat ze het zo wel genoeg vonden. Jammer, maar begrijpelijk.

Fig. 1 De natuurlijke historie van 20 jaar groeistad

Johan en Taeke: Duizendmaal dank!

Uit eigen ervaring kan ik u melden dat het Kwartaalblad er toe deed. Toen ik in 1999 in Zoetermeer kwam wonen, kreeg ik ook het Kwartaalblad in de bus. Hoewel ik al sinds 1976 (slappend) lid van de KNNV was, was dit uitstekend verzorgde blad de reden dat ik contact zocht met het toenmalig bestuur met als resultaat, dat ik nu voorzitter KNNV Zoetermeer ben.

Hoe nu verder met het Kwartaalbericht?

Tijdens de laatste ALV werd wel duidelijk dat communicatie tegenwoordig vooral via Internet gaat. Er is dan ook besloten, dat de mededelingen voortgezet gaan worden - weliswaar in afgeslankte vorm - via de KNNV website Zoetermeer (<http://www.knnv.nl/zoetermeer>). Fred Reeder en Henk Lubberding zullen dat voorlopig voor hun rekening nemen. Taeke en Johan hebben weliswaar een punt gezet achter hun redacteurschap van het Kwartaalblad, maar ze blijven actief in de KNNV Zoetermeer. Taeke adviseert zo nodig Fred en Henk, en Johan kunnen we absoluut nog niet missen als vraagbaak tijdens de PWG excursies.

De KNNV Zoetermeer

KNNV Zoetermeer is de kleinste loot van de landelijke KNNV met ongeveer 50 afdelingen, maar deze afdeling bestaat uit een enthousiaste groep mensen. De plantenwerkgroep is daarvan de grootste groep. Welke vereniging in Nederland kan erop bogen dat bij de laatste Algemene Ledenvergadering (ALV 12 februari j.l., zie pag. 6) bijna 50% van het totaal aantal leden aanwezig was?

Voornaamste activiteiten

PWG (plantenwerkgroep)

Overleg met:

- IVN en VWZ (vogelwerkgroep Zoetermeer)
- gemeente Zoetermeer over het maai- en snoeibeleid van de gemeente Zoetermeer. 2 keer per jaar, samen met IVN en VWZ;
- de waterschappen over hun maai- en snoeibeleid;
- allerlei Zoetermeerse groepen, actief op het gebied van milieu en educatie, onder leiding van de gemeentelijke dienst NME (Milieu- en Natuur educatie), 4 keer per jaar.

2 De redactiesessies door de jaren heen

Ellen Ali Cohen

U heeft nu 't kwartaalblad nr. **80** van de KNNV en de Natuurgroep Zoetermeer in handen!

Hoofdredacteur Johan Vos en layout-man Taeke de Jong, hebben 20 jaar aanéén, éénmaal per kwartaal, urenlang samen op een heel klein kamertje, zónder ruzie, met kruidenthee, koffie, in dikke sigarendamp, dit samen doorleefd. Ondanks de aanhoudende, mooie en leuke bijdragen van vele leden, is het verschijnen van dit blaadje in hardcopy, hierbij ten einde gekomen. Een stortvloed aan wetenswaardigheden en kennis is verzameld en vastgelegd voor de eeuwigheid. "Hoe ging dit toch in zijn werk?"

Fig. 2 De heren wisten begin 1993 nog niet waar ze aan begonnen

Op gezette, zelfs nauwgezette tijden, peddelde redactielid Johan 4 keer per jaar op de fiets langs onze schutting richting voordeur. 4 keer per jaar kwam er een vouwfiets naar binnen, met Johan er achteraan. Vaak had hij – al zeg ik 't zelf – (cit. Johan) voor de gastvrouw een bloem meegebracht.

Droog zei hij dan: "Voor wat, hoort wat", met uw welnemen."

Zulke middagen, of vaker avonden, waren gedenkwaardig op velerlei fronten. Johan had altijd een belangrijke kwestie, die direct na binnenkomst ter tafel kwam. Vanzelfsprekend zou daar heel diep op in gegaan moeten zijn. Maar aangezien de beschikbare tijd gelimiteerd was, werden zijn humorvolle verhalen en belangrijke kwesties helaas soms bruut geïnterumped, omdat óf de tijd van freewheelen om was, óf de maaltijd werd opgediend. Als die hem beviel, kon alleen Johan zeggen: "Het is erg lekker, al zeg ik het zelf."

Daarna was het de hoogste tijd, te starten met de redactievergadering en praktisch/technische bezigheden. Nu had Johan altijd een aktetas bij zich, vol wetenswaardigheden. Die weetjes in de vorm van tellingen, columns, verslagen van excursies, beleidsstukken, redactionele stukken, agenda's, streeplijsten, foto's en tekeningen, werden bij hem aangeleverd door de leden. Maar Johan nam ook iedere keer weer, veel en boeiend materiaal van hem zelf mee. Vervolgens volgde er urenlang stilte; soms zacht gepraat. Vooral het scannen van foto's en het op maat plaatsen van alle kopij in een vastgesteld format, nam lange tijd in beslag, maar dan had je ook wat! Na al die intensieve sessies kwamen beide heren altijd opgelucht beneden. Het was hen alweer gelukt om een zeer leuk, interessant en dik blaadje te maken! Waarna de avond werd afgesloten met een Westmalle. Dan klapte Johan fluks zijn vouwfiets uit, om nog een erg late trein naar huis te kunnen halen. Daarmee was echter de kous nog niet af. Taeke moest nog bewerkingen loslaten op het concept en alles controleren, voordat de kopij naar de drukker gebracht kon worden. (Twintig jaar geleden, werd kopij getypt bij de drukker aangeleverd en via kopiëren vermenigvuldigd. Later kwam het op flop bij de redactie binnen. De laatste jaren kwam veel kopij binnen via email en "op stick").

Toen het digitale leven geheel op stoom was gekomen, ging alles razendsnel en werd het concept op het "WWW" gezet. Dan kon het gebeuren dat Johan, die het concept na melding, "gedownload" had, nog enkele kritische kanttekeningen kon bezigen. Na verbetering, drukte Taeke voldaan op de "groene knop" en werd de drukker op de hoogte gebracht, dat ook *hij* het nu van het Web kon plukken, om te printen. Na een dag of 10, werden de blaadjes keurig, gestickerd, in stapeltjes afgeleverd door Hans Bieze, waarna een aantal leden hun "wijk kon gaan doen", om het blad in *Uw* brievenbus te deponeren ! Deze jarenlange samenwerking heeft veel goeds gebracht, in (ook ons) huis en tuin en in en vóór de natuur van Zoetermeer! Wij zullen deze, soms hectische, redactiesessies werkelijk gaan missen..

Fig. 3 De heren april 2013 na voltooiing van het laatste nummer

UIT DE VERENIGING

3 Kort verslag en afsprakenlijst van de ALV van 12 februari 2013

Lodewijk van Duuren

Aanwezig waren: Henk Lubberding, Johan Vos, Tilly Kester, Annet de Jong, Wim de Liefde, Joke de Ridder, Lodewijk van Duuren, Ellen Ali Cohen, Taeke de Jong, Fred Janssen, Hans Bieze, Fred Reeder en Bob de Lange.

De onderwijsversie van de film "Zoetermeer, een stad vol leven" is nog steeds niet afgerond. Bie Muusze (de filmmaker) en vooral Winfried van Meerendonk hebben al veel tijd in deze film gestoken. Henk gaat Winfried polsen of hij er mee door wil gaan, zo ja dan gaat Henk actie ondernemen bij Bie Muusze. Het verlag van de ledenvergadering van 14 februari 2012 wordt goedgekeurd (zie Kwartaalbericht nr. 76, blz. 3, 4).

Johan Vos en Taeke de Jong leggen hun taak als redacteur van het kwartaalbericht neer.

Besloten is dat na het verschijnen van nr. 80 (april 2013) er geen boekjes meer zullen worden gedrukt. Voor informatie-uitwisseling zal gezocht worden naar een combinatie van de website van de KNNV-afd. Zoetermeer en een digitale nieuwsbrief die twee maandelijks verschijnt.

Leden zonder e-mailadres ontvangen voorlopig nog een papieren versie van de nieuwsbrief per post. Deze wijziging heeft uiteraard gevolgen voor de financiën. We besparen behoorlijk op de kosten als het blad niet meer gedrukt hoeft te worden. De vraag rees wel, wat we onze leden dan voor hun contributiegeduld bieden als er geen blad meer is. Zeker als de nieuwsbrief ruimer wordt verspreid dan alleen onder leden.

Met het verdwijnen van het kwartaalbericht verdwijnt ook het onderscheid tussen KNNV-leden en diegenen die alleen het kwartaalbericht ontvangen. We zullen de laatste groep berichten dat het abonnement op het kwartaalbericht komt te vervallen.

Er moet nog wel een oplossing komen voor het digitaal archief van de 80 kwartaalberichten. Dit omdat op termijn de opslag op de site van Taeke bij de TU Delft komt te vervallen.

Mogelijk zijn er nog KNNV leden landelijk of van andere afdelingen die nog lid van de afdeling Zoetermeer willen worden. Lodewijk zal bij KNNV landelijk de namen en e-mail adressen van deze leden opvragen. In het algemeen is iedereen van mening dat de KNNV binnen Zoetermeer te weinig bekend is. Met de activiteiten in 2013 hopen we onze bekendheid te vergroten.

De meeste leden vinden de afdracht van 20 Euro naar het landelijk bureau te hoog. Henk Lubberding zal op de komende landelijke ledenvergadering dit aan de orde stellen.

Op het programma voor 2013 staan de volgende activiteiten gepland:

- Westerparkdag zondag 2 juni 2013.
- Activiteiten m.b.t. het jaar van de patrijs.
- Jubileum KNNV-Zoetermeer (bestaat 20 jaar): planten van een koningslinde.
- Gezamenlijke lezing met andere natuurverenigingen in Zoetermeer
- Vervolg op de cursus planten determineren in de vorm van een excursie.
- Bomenexcursie in het kader van het project Jaarringen in Zoetermeer.
- Rondwandeling in het Arboretum in Delft en ontwikkelen van een App met info (Taeke en Lodewijk).
- Opening van een libellenreservaat in de poldertuinen in mei 2013.
- Bert Maes of iemand anders uitnodigen om een lezing over de koningslinde te komen geven. Dit in verband met de troonswisseling dit jaar.
- Diverse activiteiten van de plantenwerkgroep.

De penningmeester gaf een overzicht van de inkomsten en uitgaven over 2012. De plantencursus zorgde voor een positief saldo.

Een begroting voor 2013 kom nog niet worden opgesteld omdat er nog te veel onzekerheid bestond over de continuering van het kwartaalbericht.

De kascontrolecommissie voor 2012 bestond uit Joke de Ridder en Hans Bieze. Dit jaar zullen Wim de Liefde en Joke de Ridder deze taak op zich nemen.

Het jaarringen project in Zoetermeer gaat in 2013 zijn tweede ring vormen die in een grote cirkel om het oude centrum zal lopen. Dat zal gepaard gaan met activiteiten op het gebied van kunst, historie en natuur.

Lodewijk maakt circa iedere 2 maanden een column voor het jaarringenproject die op de website van dit project verschijnen. Voorstel is om links tussen onze en deze website te leggen. De website van Jaarringen is www.jaarringenzoetermeer.nl

In 2012 zijn op bovenstaande website acht columns verschenen over bomen en struiken. Aan de orde zijn geweest: drechts krentenboompje, zwarte els, gele kornoelje, grauwe abeel, hemelboom, sneeuwbes en eikenprocessierups. De columns zijn ondertekend met KNNV-Ztm

4 Balans 2012 en begroting 2013 KNNV Zoetermeer

Fred Janssen

Rekening 2012

ONTVANGSTEN

Contributies	€ 735,65 ¹⁾	
Voordeling saldo Plantencursus	€ 260,65 ²⁾	
Nog te ontvangen contributies	<u>€ 301,00 ³⁾</u>	
		<u>€ 1.297,30</u>

UITGAVEN

Afdracht KNNV	€ 514,00 ⁴⁾	
Bankkosten	€ 58,65	
Kwartaalberichten	€ 505,08	
Porti	€ 42,50	
Representatie	<u>€ 19,78 ⁵⁾</u>	
		<u>€ 1.140,01</u>

Over het jaar 2012 sluit de exploitatie van de KNNV, afdeling Zoetermeer met een voordelig saldo van **€ 157,29**

- 1) Einde boekjaar moesten nog 13 leden contributie betalen, waarvan van 6 leden inmiddels de contributie werd ontvangen
- 2) Voor specificatie zie overzichtje
- 3) Zie voor aantallen apart overzichtje (zodanig zullen herinneringen worden verzonden)
- 4) Op basis van 26 leden à € 19,25 en 2 huisgenootleden à € 6,75
- 5) Betreft blijken van belangstelling of waardering

BEGROTING 2013 KNNV, afdeling Zoetermeer

Begroting 2013

INKOMSTEN		UITGAVEN			
Contributies	€ 824,00	Landelijke afdracht	€ 514,00	28 leden	€ 18,36 p/lid
Opbrengst DVD's	p.m.	Drukkosten kwart.bericht	€ 225,00	28 leden	€ 8,04 p/lid
		Porti	€ 25,00	28 leden	€ 0,89 p/lid
		Bankkosten	€ 60,00	28 leden	€ 2,14 p/lid
	<u>€ 824,00</u>		<u>€ 824,00</u>	28 leden	€ 29,43
				Huidige contributie	<u>€ 32,25</u>
				Verschil	<u>€ 2,82</u>

Derhalve zou ik willen voorstellen om de contributieverlaging voor 2013 te beperken tot € 2,50 voor al dan niet KNNV leden. Voor huisgenootleden te handhaven op € 10,00

Voor het jaar 2014 zal de hoogte van de contributie(s) opnieuw kunnen worden bezien.

BERICHTEN UIT DE PLANTENWERKGROEP

5 Het nieuwe plantenseizoen van start

Johan Vos

Hoewel het buiten nog ijsig koud was kwam de plantenwerkgroep, na een periode van winterrust traditiegetrouw weer tot leven. Het was inmiddels 21 maart en dus hoog tijd om nieuwe afspraken te maken. Nu hebben de leden van de club nooit gebrek aan ideeën en wensen maar toch is het altijd weer een heel gepuzzel om daar dan een samenhangend programma van te maken. In elk geval is besloten om mee te gaan doen met het nieuwe strepen van FLORON en daarvoor heeft Joke KM-hok 30.57.42 gereserveerd. Dit was overigens het enige KM-hok op Zoetermeers grondgebied dat daarvoor in aanmerking komt. Het volledige protocol voor het nieuwe strepen kunt u vinden op de website van FLORON: www.floron.nl. Verder had Wim weer een aantal hokken geselecteerd die 5 jaar of langer geleden aan de beurt was geweest. Naast het reguliere streepwerk is er ook ruimte om meer bedreven te raken in een aantal wat moeilijker soortgroepen als grassen en gele composieten. Afsproken is dat daarvoor een tweetal aparte avonden wordt gereserveerd. Ook is afsproken dat we soorten uit de Veldgids van Zoetermeer m.b.v. GPS (Global Positioning System) gaan vastleggen (zie blz.9 en 10 in dit blad). De locale streeplijst zal hiervoor worden aangepast. Het volledige programma vindt hieronder.

Datum	Tijdstip	KM-hok	Verzamelpunt
Za 6 april	10.00 uur	305744	Hoek 1ste Stationsstraat/Paltelaan
Do 18 april	19.00 uur	305745	Hoek Rokkeveense weg/Karel Doormanlaan
Do 2 mei	19.00 uur	305821	Hoek Ruimtebaan/Schansbaan
Do 16 mei	19.00 uur	305742	Balijbrug (fietsbrug over de A12)
Do 30 mei	19.00 uur	305655	Balijhoeve dan per fiets verder
Do 6 juni	19.00 uur	-----	Aandacht voor grassen. Locatie wordt bekend gemaakt.
Do 13 juni	19.00 uur	371714	Dekkersport Scheglaan, parkeerplaats
Do 27 juni	19.00 uur	305823	Hoek Noordeloosstr./Poortugaalstr.
Za 13 juli	10.00 uur		Land van boer Freek
Do 25 juli	19.00 uur	305743	Mandelabrug stadskant
Do 8 augustus	19.00 uur	305712	Snowworld parkeerplaats dan per fiets verder
Do 15 augustus	19.00 uur	-----	Aandacht voor gele composieten. Locatie wordt bekend gemaakt
Do 22 augustus	19.00 uur	305735	CKC parkeerplaats
Do 5 augustus	19.00 uur	305742	Balijbrug (fietsbrug over de A12)
Za 21 september	10.00 uur	305744	Hoek 1ste Stationsstraat/Paltelaan
Za 5 oktober	10.00 uur	305745	Hoek Rokkeveense weg/Karel Doormanlaan

Fig. 4 Programma Plantenwerkgroep 2013

Voor bovengenoemde activiteiten gelden de volgende "spelregels":

1. Voor alle plantenzoektochten geldt: kom op de fiets omdat het verzamelpunt en de te bezoeken gebieden niet altijd op loopafstand van elkaar liggen.
2. Ook floristen die (nog) geen lid zijn van de plantenwerkgroep en een of meerdere keren mee wil doen zijn van harte welkom. Opgave van tevoren is niet noodzakelijk.
3. Ook al zijn we met weinigen, de tocht gaat in principe altijd door. Bij regen een paraplu meenemen.
4. Op de avonden gaan we door tot 21.00 à 22.00 uur, afhankelijk van het seizoen en het enthousiasme van de deelnemers.
5. De plantenavonden/ochtenden zullen allemaal afzonderlijk per E-mail vooraf aangekondigd worden. Leden van de PWG wordt verzocht daarop te reageren met de mededeling of men al dan niet aanwezig is. Dit voorkomt onaangename verrassingen en tevens ontstaat zo de mogelijkheid om in te spelen op actuele situaties buiten.

foto: de man van Joke

Fig. 5 start plantenseizoen 2013

Plantenexcursie Noord-Hollandse Duinreservaat

Het gebied dat we bezoeken is beschreven in het boek van Ton Denters "Planten kijk- en wandelgids van Nederland". De bijpassende kaart vindt u op blz. 82.

Datum : Zaterdag 6 juli

Tijdsduur excursie: 10.00 – 16.00 uur. (zonder reistijd van en naar het gebied)

Startpunt: punt 16 (i.v.m. parkeren) en van daaruit lopen we naar het N-W, naar punt 7 en 8.

Thea Spruit, uitermate thuis in het gebied en FLORON-vrijwilliger van 2011 zal zoveel mogelijk mooie en leuke plekken laten zien onderweg. We lopen heen en terug.

Er zijn geen horecagelegenheden onderweg dus moeten we eten en drinken meenemen. Geadviseerd wordt om stevig schoeisel mee te nemen.

6 Nauwkeuriger bepaling beschermde en zeldzame plantensoorten

Johan Vos

Al sinds het begin van de jaren '90 van de vorige eeuw brengt de plantenwerkgroep de Zoetermeerse wilde flora in kaart door alle waarnemingen per vierkante kilometer te verzamelen. Deze methode was een enorme stap vooruit als je het vergelijkt met het uurhokniveau (25 KM²) wat daarvoor gebruikelijk was. Het sluit aan bij de werkwijze zoals die al decennialang in heel Nederland wordt gehanteerd. Het voordeel van deze redelijk globale plaatsbepaling is dat je op nationaal niveau conclusies kunt trekken over de verspreiding van beschermde/zeldzame soorten en de exacte groeiplaatsen toch niet aan de grote klok hangt. Dit om soortenjagers met verkeerde bedoelingen niet te veel in de kaart te spelen. Dat dit gevaar niet louter theoretisch is hebben we in Zoetermeer ervaren toen na het opnemen van groeiplaatsen van orchideeën in een NME-wandelboekje alle planten twee weken later waren uitgestoken!

Fig. 6 Gedragscode FF-wet

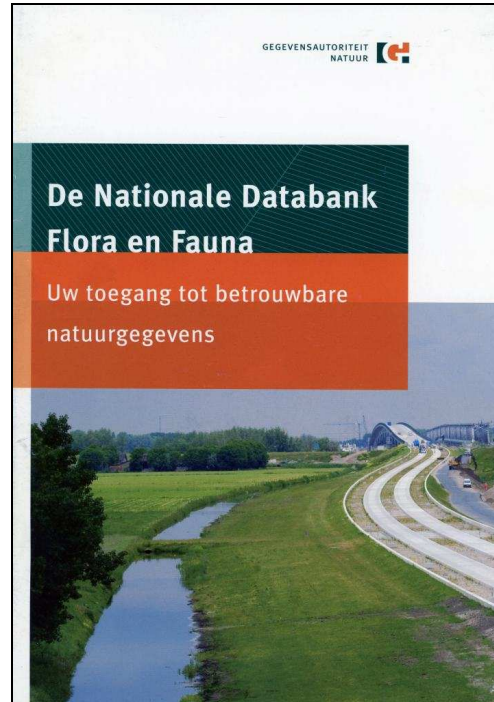

Fig. 7 NDFF/GAN

Toen in 2002 de Flora- en faunawet van kracht werd bleek er ineens behoefte aan een veel nauwkeuriger plaatsbepaling van de bij wet beschermde soorten. Immers, als je niet precies weet waar de betreffende soorten zich bevinden kan je ze ook niet ontzien, laat staan actief beschermen. Sinds 2010 werkt de gemeente met een door het ministerie vastgestelde gedragscode waarbij o.a. de beheerders alle groeiplaatsen van beschermde soorten in beeld dienen te hebben. Voor een overzicht van deze soorten verwijs ik naar de Veldgids "beschermde soorten van Zoetermeer". Hoewel de inzet is om in het beheer rekening te houden met het voorkomen van deze soorten blijkt dat er toch jaarlijks de (niet) nodige bedrijfsongevallen plaatsvinden. Veelal leiden deze fouten tot boze reacties van natuurvrijwilligers en een daaropvolgend excuus van de aannemer/beheerder. Een weinig bevredigende gang van zaken.

Duidelijk is dat het voor de bescherming van beschermde en zeldzame (planten)soorten veel effectiever is om de coördinaten van de groeiplaatsen nauwkeurig in kaart te brengen m.b.v. GPS. Via de gebruikelijke weg: Zoetermeerse PWG, FLORON, VOFF komen deze gegevens, na validatie dan in de NDFF terecht. Deze nauwkeurige waarnemingen van ons kunnen dan via de gemeente (die een abonnement heeft op de NDFF) aan de aannemers verstrekt worden. Vervolgens zorgen die, samen met de beheerders van de gemeente voor de vereiste bescherming. De reactie "we wisten niet dat daar orchideeën stonden" gaat dan niet meer op.

Dé manier om als KNNV-werkgroep een fundamentele bijdrage te leveren aan het beschermen van zeldzame en bij wet beschermde plantensoorten, een van de drie doelstellingen van onze vereniging. Het idee is om gedurende het komende plantenseizoen een begin te maken met het karteren van beschermde plantensoorten op basis van coördinaten m.b.v. GPS. Uiteraard zullen we zelf al het mogelijke blijven doen (via onze website en in nieuwsbrieven) om de groeiplaatsgegevens van beschermde soorten globaal te houden (KM2, park, wijk) in de communicatie met de buitenwereld. De gemeente is verantwoordelijk om de gegevens uit de NDFF alleen in te zetten ten behoeve van het werken met de gedragscode zodat de beschermde soorten binnen de gemeentegrenzen een betere bescherming genieten.

GEZIEN IN ZOETERMEER

7 Uit het vogeldagboek van Adri de Groot

Tekst en foto's Adri de Groot

Vrijdag 4 januari

Regelmatig krijg ik foto's van en vragen over buizerds: wat is dit voor een roofvogel? Er zijn weinig vogels die zo'n verschillend verenkleed hebben als de buizerd, van heel licht tot zeer donker met allerlei "bonte" vormen daartussen. Er kan dan snel verwarring ontstaan. Vandaag verscheen een interessant verhaal in Natuurbericht.be over erfelijke kleurvariaties bij vogels, in het bijzonder bij buizerds, en de gevolgen die deze kleurverschillen kunnen hebben op hun gedrag, de voortplanting, de keuze van het territorium en op de aantrekkingskracht voor parasieten. Een vrouw havik is net zo groot als een buizerd. Het zijn razendsnelle, zeer krachtige roofvogels. In het Bentwoud gisteren een jonge vogel: geelbruine en gevlekte onderzijde. Adulte vogels zijn grijs en hebben dwarse strepen. De basiskleur van ransuilen is geelbruin. Op een roestplaats met meerdere uilen valt het verschil tussen lichtere en donkerder uilen meteen op.

Fig. 8 jonge havik in het Bentwoud

Fig. 9 Brilduiker op de Zoetermeerse plas

Maandag 21 januari

Het "gouden oog" van een man brilduiker was vanmorgen een lichtpuntje op de grauwe Zoetermeerse plas. Daar zwom ook een vrouw grote zaagbek

Woensdag 23 januari

Als de sijsjes genuttigd hebben van de zaden in bijvoorbeeld de elzenproppen en ze rusten even, dan gaan ze vaak met elkaar zingen. Het is een bekoorlijk geluid, hoog van toon, lichtvoetig, het doet me altijd aan Chopin denken. Een groep van twintig sijen gisteren in Noord-Aa, Zoetermeer, ging niet voluit met deze kou, maar binnenkort zullen de sizenkoren de boomtoppen weer voluit laten zingen!

Opgejaagd door snoei- en onderhoudswerkzaamheden in de Zoetermeerse perken en parken (vooral houtversnipperaars bezorgen dieren grote angst) is een groep van zo'n twintig ransuilen op drift geraakt.

Fig. 10 Man sijs in een boomtop

Fig. 11 Patrijs op een talud vanmorgen in Zoetermeer

Donderdag 24 januari

Het was opnieuw een stralende winterdag, weinig wind dus niet zo koud. Volop genieten! In de grensstreek van Zoetermeer en Bleiswijk zitten al vele jaren flink wat patrijzen. Die tijd is bijna voorbij, want Oosterheem begint al aardig vol te raken met huizen, en in Prisma verrijzen steeds meer bedrijfspanden. De ruigtes verdwijnen, en daarmee de patrijzen. Vandaag vond ik in de sneeuw twee grote groepen, van resp. 16 en 15 "veldkippen".

Maandag 28 januari

Elke winter verblijven er wel een aantal tureluurs op de Zoetermeerse plas. Aanvankelijk zaten ze op hun vertrouwde plekje, maar toen waterhoentjes ze maar bleven pesten, gingen ze uiteindelijk langs de oever zitten. Wel zo mooi in de sneeuw (vrijdag)! Voor veel vogels duurde de kou iets te lang: je zag overal dode vogels liggen, voer voor andere vogels.

Fig. 12 Tureluur aan de oever van de Zoetermeerse plas

Fig. 13 Buizerd in het Buytenpark

Vrijdag 1 februari

Een poetsende zwarte kraai gisteren in het Zoetermeerse Buytenpark. Nijlganzen zijn druk in de weer om voor het nageslacht te zorgen; er zijn zelfs al jongen gemeld! Daar ook een buizerd, die het steeds met de kraaien aan de stok had.

Dinsdag 5 februari

Kleine groepen kleine zwanen trekken door de polders. Ze waren al op weg naar het noorden en oosten van Europa, maar uit ringaflezingen is gebleken dat er tijdens de vorstperiode teruggekomen zijn. Eén geringde zwaan vloog uit Denemarken terug naar Brabant, duizend km heen en weer!
Een fraaie groene specht vanmorgen in het Zoetermeerse Westerpark. Het zijn schuwe vogels, lastig op de foto te krijgen.

Fig. 14 Man groene specht: de snorstreep is zwart met rood, bij een vrouw is die streep geheel zwart

Fig. 15 Boomkruiper

Vrijdag 8 februari

Boomkruipers zijn van die snelle, lastig te fotograferen vogeltjes. Gisteren in Noord-Aa, Zoetermeer. Daar ook een man sijs op elzenproppen. Altijd hoog in de bomen, je krijgt er een stijve nek van. Gelukkig hing deze even ondersteboven.

Maandag 25 februari

In het Zoetermeerse Noord-Aagebied zitten veel sijzen. Vorige week telde ik er een keer meer dan zestig, vanmorgen enkele tientallen, samen met putters. Meestal zitten ze hoog in de bomen, nu kwamen ze drinken en gevallen elzenzaadjes oppikken.

En op maandag 11 maart:

In de Noord-Aa in Zoetermeer foerageerde vanmorgen een enorme groep sijzen, zo tussen de 125 en 150, op elzenproppen. Nog nooit zoveel sijzjes tegelijk gezien!

Fig. 16 Sijzen en een putter

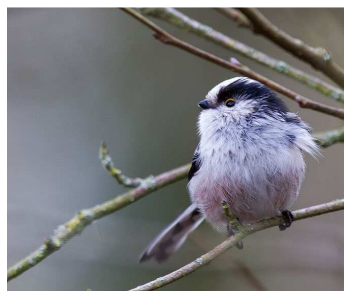

Fig. 17 Staatmees

Fig. 18 Staatmees met witte kop

Donderdag 21 maart

De winterkoningen zijn uit hun winterpaleizen te voorschijn gekomen en zingen nu het hoogste lied. In natte, verwilderde moerasbosjes zoals het kleine maar boeiende Prielenbos in Zoetermeer, hoor je nu overal winterkoningen die voluit tegen elkaar opzingen. Echte koningsliederen!

Ook in het Prielenbos zwierf een groepje staartmezen rond. Vaak is er discussie als er een staartmees met een witte kop wordt gezien. Als die kop (ook nog in het voorjaar) zuiver wit is, zonder een spoortje van een gekleurde veer, dan is het een Noord-Europese witkopstaartmees (de ondersoort *A. c. caudatus*). Er zijn in Europa diverse ondersoorten, plus overgangsvormen. In ons land zie je, uitgezonderd een enkele witkopstaartmees, uitsluitend staartmezen met zwarte banden langs de kop, de onderstoort *A. c.*

europaeus. Als die donkere banden ontbreken en er tussen het kopwit wat donkere veertjes te zien zijn, noemt men dat een witkoppige staartmees. Maar het blijft een "europaeus". Hoe ze ook genoemd worden: het zijn erg lieflijke vogeltjes.

Donderdag 28 maart

Op het moment dat ik begin met het schrijven van dit vogeldagboek, dwarrelt er wat motsneeuw over Benthuizen. Eerder meldde ik al dat de weidevogels zoals Kievit en grutto hun eileg hebben uitgesteld. Maar niet iedereen laat zich gek maken door de late Koning Winter.

Fig. 19 Wintertaling in Zoetermeer

De afgelopen dagen zag ik de eerste witte kwikstaarten, gisteren twee kleine plevieren, vanmorgen een buizerd in Zoetermeer die een vervallen nest met wat "verse" (maar oude) takken aan het opknappen was.

In Zoetermeer foerageerden gisteren (Westerpark en Van Tuylpark) nog twee groepen van elk dertig kramsvogels. Ze vertrekken nu spoedig naar het noorden. Wintertalingen zijn zeer schaarse broedvogels (geworden) in ons land. Op het ogenblik kan je er op plas en vaart nog wel zien, zoals in Zoetermeer.

Voor wie de vogelwereld in en om Zoetermeer op de voet wil blijven volgen raden wij aan om een (gratis) abonnement op het Vogeldagboek van Adri de Groot te nemen: <http://www.vogeldagboek.nl>

8 Nachtvinders in Zoetermeer

Johan Vos

Naar aanleiding van de sterk groeiende belangstelling voor nachtvinders, zowel in ons land als daarbuiten, lijkt het een gunstig moment om na te gaan wat er van deze soortgroep(en) in Zoetermeer bekend is. Al in de jaren '80 van de vorige eeuw keken lokale pioniers zoals Peter van Wely, later ook Jeroen Voogd en Sifra Corver naar nachtvinders. In uw KNNV-kwartalbericht hebben we daar regelmatig melding van gemaakt. Nr. 6 (okt. '94), nr. 7 (jan. '95), nr. 50 (okt. 2005), nr. 54 (okt. 2006), nr. 61 (juli 2008), nr. 70 (okt. 2010) en nr. 71 (jan. 2011)

Nachtvinders worden al sinds de 19de eeuw ingedeeld in macro- en microlepidoptera, kortweg in macro's en micro's (grote en kleine vlinders). Hoewel deze indeling niet "hard" en nauwelijks verdedigbaar is, is zij erg hardnekkig. Momenteel is het nog zo dat er van de microvlinders (verreweg de grootste groep met ruim 1400 soorten) veel minder bekend is dan van de macrovlinders (vertegenwoordigd met zo'n 800 soorten) maar door de recente toenemende belangstelling zal dat snel veranderen.

Sinds 2004 worden veel waarnemingen van Zoetermeers grondgebied via Waarneming.nl, Telmee.nl en later ook via het Haaglandenportal van de NDFF rechtstreeks naar deze landelijke databank doorgesluisd. Ook de 66 macro-nachtvindersoorten die Jeroen Voogd op 9 juli 2010 tijdens de nacht van de nachtvlinder met lampen en een laken in het Westerpark heeft gevangen en gedetermineerd maken daar deel van uit. Uit al deze Zoetermeerse waarnemingen blijkt dat de groep in nachtvinders geïnteresseerde waarnemers groeiend is. De onlangs gepubliceerde Rode lijst van Macronachtvinders in het boek "Nachtvinders belicht" (zie de boekbespreking op pag. 27) geeft ons nu de mogelijkheid om de betekenis van Zoetermeer voor de macro-nachtvinders in beeld te brengen. Dit beeld is nog verre van compleet en we hopen dan ook dat het de komende decennia verder zal worden gecompleteerd.

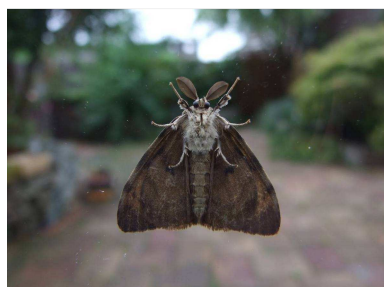
Als we alle waarnemingen van Zoetermeers grondgebied die momenteel in de NDFF zijn opgeslagen in oenschouw nemen komen we tot 154 verschillende soorten macro-nachtvinders. Dat is 27% van het aantal soorten dat in Zuid-Holland voorkomt. Van die 154 soorten staan er 35 (23%) op de landelijke rode lijst van in hun voortbestaan bedreigde soorten (zie Fig. 20).

De conclusie lijkt dan ook gerechtvaardigd dat Zoetermeer via haar biodiversiteitsbeleid een bijdrage kan leveren aan de bescherming van deze bedreigde soorten. We hopen dat het aantal waarnemingen in de

NDFF de komende jaren sterk zal groeien wat beter gefundeerde uitspraken over deze bijzondere diergroep mogelijk maakt.

	Wetenschappelijk naam	Nederlandse naam	RL
1	<i>Abraxas grossulariata</i>	bonte bessenvlinder	GE
2	<i>Amphipyra tragopoginis</i>	boksbaardvlinder	BE
3	<i>Anarta trifolii</i>	spurrie-uil	GE
4	<i>Apamea unanimitis</i>	rietgrasuil	KW
5	<i>Biston betularia</i>	peper- en zoutvlinder	GE
6	<i>Cidaria fulvata</i>	oranje bruinbandspanner	GE
7	<i>Cosmia pyralina</i>	maanuiltje	KW
8	<i>Cucullia absinthii</i>	absintmonnik	BE
9	<i>Cucullia chamomillae</i>	kamillevlinder	BE
10	<i>Euchoeca nebulata</i>	leverkleurige spanner	KW
11	<i>Eupithecia haworthiata</i>	bosranddwergspanner	GE
12	<i>Eupithecia tenuiata</i>	wilgendwergspanner	KW
13	<i>Euproctis chrysorrhoea</i>	bastaardsatijnvlinder	GE
14	<i>Euproctis similis</i>	donsvlinder	GE
15	<i>Geometra papilionaria</i>	zomervlinder	GE
16	<i>Globia sparganii</i>	egelkopboorder	KW
17	<i>Lenisa geminipuncta</i>	gestippelde rietboorder	KW
18	<i>Leucoma salicis</i>	satijnvlinder	KW
19	<i>Luperina testacea</i>	gewone grasuil	GE
20	<i>Macdunnoughia confusa</i>	getekende gamma-uil	GE
21	<i>Mythimna ferrago</i>	gekraagde grasuil	GE
22	<i>Notodonta dromedarius</i>	dromedaris	GE
23	<i>Ochropacha duplaris</i>	tweestip-orvlinder	KW
24	<i>Pharmacis lupulina</i>	slawortelboorder	KW
25	<i>Philereme transversata</i>	wegedoorntspanner	BE
26	<i>Phlogophora meticulosa</i>	agaatvlinder	GE
27	<i>Plemyria rubiginata</i>	blauwrandspanner	GE
28	<i>Pterostoma palpina</i>	snuitvlinder	GE
29	<i>Scoliopteryx libatrix</i>	roesje	GE
30	<i>Sesia apiformis</i>	hoornaarvlinder	KW
31	<i>Sideridis rivularis</i>	gevorkte silene-uil	KW
32	<i>Tethea ocularis</i>	peppel-orvlinder	GE
33	<i>Triphosa dubitata</i>	grote boomspanner	EB
34	<i>Xanthorhoe spadicearia</i>	bruine vierbandspanner	GE
35	<i>Xanthia icteritia</i>	gewone gouduil	KW

Fig. 20 Zoetermeerse Macro-nachtvlinders van de Rode lijst in alfabetische volgorde gerangschikt

Marco Sebel

Fig. 21 Mannetje plakker
(*Lymantria dispar*)

Jeroen Voogd

Fig. 22 Rups grote boomspanner
(*Triphosa dubitata*)

Kars Veling

Fig. 23 Vlinder grote
boomspanner

De plakker (zie Fig. 21 *Lymantria dispar*) komt algemeen voor in Nederland. Het mannetje is mobiel en reageert met zijn sterk geveerde antennen op het seksferomoon van het immobiele vrouwtje. Met deze foto heeft Marco Sebel in 2010 de fotowedstrijd "breng de biodiversiteit in beeld", gewonnen.

De nachtvlinder grote boomspanner (zie *Fig. 22* en *Fig. 23* *Triphosa dubitata*) is ernstig bedreigd en komt voor in bossen en struwelen met o.a. wegedoorn als waardplant. De soort is door Jeroen Voogd in Zoetermeer in 2009 waargenomen.

9 Bomen in de stad

Tekst en foto's Lodewijk van Duuren

De KNNV-afd. Zoetermeer gaat ook dit jaar door met aandacht schenken aan bomen door middel van het organiseren van excursies en het schrijven van een reeks artikelen over belangrijke bomen (en struiken) in Zoetermeer. Deze bomen kunnen in parken, plantsoenen, tuinen en langs wegen staan. In dit kwartaalbericht komen twee struiken aan bod, de sneeuwbes en de hazelaar.

9.1 Sneeuwbes

De soorten sneeuwbes (*Symphoricarpos albus*) en radijsboompje (*S. orbiculatus*) behoren tot de kamperfoeliefamilie (*Caprifoliaceae*).

Herkomst

De sneeuwbes (*S. albus*) is een struik die oorspronkelijk alleen in Noord-Amerika voorkwam, maar die lang geleden - in 1817 in Engeland - als siergewas naar Europa is gebracht en nu op vele plaatsen is verwilderd en ingeburgerd. Ook *S. orbiculatus* is afkomstig van Noord-Amerika.

Gebruik

De struiken zijn voor de mens voornamelijk van nut als sierwaarde, en bij de sneeuwbes vooral vanwege de bessen die de hele winter aan de struik blijven zitten.

Naamgeving

De genusnaam *Symphoricarpos* is afgeleid van het Griekse *sumphorein* = opeenhopen en *karpos* = vrucht, het slaat op de trossen met bessen. Naar de witte bessen (zie *Fig. 24*) is het soorttoevoegsel *albus* (L.) = wit genoemd. De soortnaam *orbiculatus* betekent cirkelvormig en slaat op de vorm van de blaadjes. Een andere Nederlandse naam voor de Sneeuwbes is st. petersstruik. Toen Petrus de Heer driemaal verloochend had en beter weende, bevochtigden zijn tranen de takken van een struik en bleven er als dichte witte paarden op hangen. Dat is volgens dit verhaal de oorsprong van de sneeuwbes.

Beschrijving

Sneeuwbes (*S. albus*) is een tot twee meter hoge struik met ronde blaadjes. Met zijn grote witte bessen is de sneeuwbes een opvallende verschijning in herfst en winter. Ze bloeit van juli tot augustus. De bloei is echter onopvallend (zie *Fig. 25*), in tegenstelling tot de bessen die rijpen in augustus en september en tot ver in de winter aan de struik blijven zitten. De plant kan zich verspreiden via zaad maar verspreidt zich voornamelijk door middel van wortelstokken.

Symphoricarpos orbiculatus is een lagere struik met onopvallende bloempjes en rood-roze besjes. De struik wordt veel aangeplant als bodembedekker in tuinen en plantsoenen.

Fig. 24 Bessen van *Symphoricarpos albus*.

Fig. 25 Bloeiwijze van *Symphoricarpos albus*.

Fig. 26 Bessen van *Symphoricarpos x chenaultii*.

Vogels en bessen

Vogels zorgen door het eten van de bessen voor de verspreiding van de zaden. Toch is er iets vreemd aan de hand, je ziet er namelijk zelden of nooit een vogel van eten. De bessen blijven dan ook ongestoord een

groot deel van de winter aan de struik zitten. Barbara en David Snow melden in hun boek "Bird and berries" slechts de waarneming van één paar goudvinken dat in de winter van het vruchtvlees van de bessen at en van groenlingen die het te doen was om de zaden uit de bessen. De auteurs veronderstellen dat de witte kleur voor de fruitende vogels uit onze streken onaantrekkelijk is. Van nature komen witte bessen in Europa weinig voor en voor deze geïntroduceerde plant kan dat betekenen "onbekend maakt onbemind". In het land van herkomst Noord-Amerika valt de bes wel in de smaak bij de vogels. Daar zegt men dat de vogels genieten van de bessen. "Wat de vogel niet kent, dat eet hij niet" is blijkbaar van toepassing op de sneeuwbes in Europa.

Bijenplant

Soorten van het genus sneeuwbes staan bekend als goede drachtplanten voor bijen. Ze leveren veel nectar en weinig stuifmeel. Vooral *Symphoricarpos orbiculatus* en zijn bastaarden staan bekend als een nuttige plant voor bijen.

Voorkomen in Zoetermeer

In het openbaar groen en in tuinen komt hier en daar de sneeuwbes voor. Maar in het openbaar groen zien we veel vaker een cultuurvariëteit van de kruising van *S. microphyllus* en *S. orbiculatus*. (*Symphoricarpos x chenaultii* zie Fig. 26). Deze cultuurvariëteit (cv Hancock) staat bekend om zijn uitstekende bodembedekkende eigenschappen en in de jaren '80 en '90 van de vorige eeuw zijn deze dwergstruikjes met honderdduizenden in Zoetermeer aangeplant in berm en parken.

Bronnen

Allen J. Coombes, 1987. The Collingridge dictionary of plant names. Collingridge Books, London. 207 pp.
 L.G.M. Hensels, 1981. Drachtplantengids voor de bijenteelt. PUDOC, Wageningen. 117 pp.
 Georg Olbrich, Zier- und Blütensträucher. Patzer Verlag, Hannover. 398 pp.
 Barbara & David Snow, 1988. Birds and berries. Poyser, Calton. 268 pp.
 Petrisstrauch, st. petersstruik, st. peter's wort. In: www.volkoomen.nl/S/SYMPHORICARPOS.htm

9.2 Hazelaar

De hazelaar (*Corylus avellana*) is een inheemse struik uit de berkenfamilie (Betulaceae).

Herkomst

De hazelaar is een soort die in heel Europa voorkomt. In het noorden gaat hij tot de 63° breedtegraad en in het oosten tot Armenië. De oorspronkelijke natuurlijke verspreiding van de soort is niet meer vast te stellen, omdat de hazelaar al sinds de oudheid in cultuur is.

Naamgeving

De Nederlandse naam hazelaar is van oorsprong Germaans. In het Middelnederlands hasel genoemd. De hazelaar kwam vroeger veel voor in Avella een stad in Italië. De noten heten daarom wel Avellaanse noten. De soorttoevoeging *avellana* van de wetenschappelijke naam is daarvan afgeleid. De geslachtsnaam *Corylus* is een oude Griekse plantennaam *korulos* voor de hazelaar.

Fig. 27 Oude prent met "onderdelen" van de hazelaar.

Fig. 28 Mannelijke en vrouwelijke bloeiwijze

Fig. 29 Bloeiende hazelaar in het vroege voorjaar

Beschrijving

De hazelaar is een struik die tot 6 meter hoog kan worden.

De bladeren van de hazelaar zijn enkelvoudig en veernervig. Ze zijn rond tot eirond met een spitse punt.

De bladrand is dubbel gezaagd.

De hazelaar bloeit al in januari, waarbij vooral de gele mannelijk katjes in het oog springen. De vrouwelijke bloempjes zitten daarentegen verborgen in kleine knoppen, waaruit alleen de rode stijlen als fijne draadjes naar buiten steken (zie Fig. 27 tekening C). Het mannelijke stuifmeel wordt door de wind verspreid. En zoals bij veel windbestuivers verschijnen de bloemen voor de bladeren. Na de bloei in de zomermaanden verschijnen de hazelnoten, die rijp zijn in september-oktober.

Gebruik

Mensen gebruiken de hazelaar niet alleen voor de eetbare noten en de buigzame twijgen voor vlechtwerk, maar ook omdat aan de soort mythische krachten toegekend werden. Zoals bij het gebruik van hazelaartwijgen als wichelroede. In een oud plantkundig boek uit 1698 van Stephaan Blankaart is dit als volgt beschreven: "Van dit hout maakt met een stokje als een Y, welkers beide hoornen met beide handen gevat werden, en hier door weten sy, segt men, de silver-mynen te ontdekken."

Voorkomen

Op veel plaatsen in parken, plantsoenen en tuinen in Zoetermeer is de hazelaar aangeplant. Het is dan ook niet moeilijk in de herfst een maaltje bij elkaar te scharrelen. Het is echter niet altijd een goed hazelnotenjaar. Zo waren er in de herfst van 2012 maar weinig hazelnoten te vinden.

Verspreiding

De noten zijn een geliefd voedsel voor eekhoorns, muizen en vlaamse gaaien die er een wintervoorraad van aanleggen. Soms wordt zo'n wintervoorraad vergeten of heeft de eigenaar de winter niet overleefd en op deze manier dragen de dieren bij aan de verspreiding van de hazelaar. Ook de mens heeft de verspreiding een handje geholpen door op veel plaatsen de hazelaar aan te planten.

BUITEN DE VERENIGING

10 Een nieuwe herdenkingsboom voor Oosterheem

Tekst en foto's Lodewijk van Duuren

Vanwege de troonswisseling dit voorjaar en de festiviteiten die daarvan het gevolg zijn vragen we uw speciale aandacht voor de herdenkingsboom bij uitstek, de linde. De nieuwe koningslinde komt in het heempark in Oosterheem (Tasmanië) bij het nieuwe winkelcentrum en zal op 26 april om 14.30 uur geplant worden. Dit is echter niet de eerste herdenkingsboom in Zoetermeer. Er staan er al 9 waaronder 6 lindes.

Fig. 30

Koningslinde in het Wilhelminapark geplant bij de geboorte van kroonprinses Catharina Amalia in 2003.

Fig. 31

Om die reden besteden we deze keer extra aandacht aan de lindes die hiervoor het meeste gebruikt worden. De Koningslinde in het Wilhelminapark (zie Fig. 30 en Fig. 31) is als geboortebom op boomfeestdag 2004 geplant ter gelegenheid van de geboorte van kroonprinses Catharina Amalia in 2003.

De Lindefamilie

De zilverlinde (*Tilia tomentosa*) en koningslinde (*Tilia europaea pallida*, een cultivar) behoren tot de lindefamilie.

Herkomst

De zilverlinde komt oorspronkelijk uit Zuid-Oost Europa en Klein-Azië. Ze is in 1767 in Engeland in cultuur gebracht. De koningslinde is een cultivar van de Hollandse linde. De Hollandse linde is een kruising van zomerlinde en winterlinde (*Tilia cordata* x *T. platyphyllos*), die al zeer lang in cultuur is (zie Fig. 34).

Gebruik

De zilverlinde is aangeplant in parken als straatboom en op parkeerterreinen. Door zijn behaarde oppervlakte heeft deze boom minder last van bladluizen dan andere lindesoorten.

Beide lindesoorten zijn vaak als herdenkingsboom aangeplant (zie pag. 20). De Hollandse linde wordt ook nog wel als laanboom aangeplant, maar veel minder vanwege zijn gevoeligheid voor bladluizen.

Lindebomen zijn ook van groot belang voor de bijencultuur: lindebloesemhoning. Lindehout is wit en zacht, het is geschikt voor houtsnijwerk. Het is in gebruik voor onder meer piano's en tekentafels.

Naamgeving

Tilia is de klassiek Latijnse naam voor de linde. *Tomentosa* betekent viltig, van *tomentum* (Lat.) = vilt. Het slaat op de beharing van twijgen en onderzijde blad. De soortnaam *europaea* betekent Europees en de cultivarnaam *pallida* (Lat.) betekent bleek. Hij wordt hollandse linde genoemd omdat het in Nederland de meest gekweekte vorm is.

Sinds het ontstaan van het Nederlandse koningshuis bestaat de traditie om bij elke troonswisseling of bij geboorte van troonopvolgers een koningslinde te planten, meestal omgeven door een sierhekwerk. Ook al staat *Tilia europaea pallida* bekend als koningslinde, toch valt het niet uit te sluiten dat ook andere soorten onder de naam koningslinde zijn of worden aangeplant. Wanneer het gebruik begonnen is, is niet precies bekend, een inventarisatie onder gemeentelijke plantsoenendiensten leverde als oudste een herdenkingsboom die geplant is in 1880 ter gelegenheid van de geboorte van prinses Wilhelmina.

Fig. 32 Herfstblad zilverlinde voorzijde

Fig. 33 Herfstblad achterzijde

Beschrijving

De zilverlinde is een forse boom van 15 tot 30 meter hoogte met een vrij brede kroon. De bladeren zijn eirond tot rond en aan de voet hartvormig (Fig. 32). De onderzijde van de bladeren en de bladsteel is witviltig, vandaar de naam zilverlinde.

De hollands linde is 5 tot 35 meter hoog heeft een rechte stam, waarop de sterk naar beneden gebogen takken staan. De bladeren zijn hartvormig en de twijgen zijn nauwelijks behaard. Het blad is van boven dofgroen en aan de onderzijde bleekgroen. In de oksel van de nerven op de onderzijde van het blad bevinden zich lichte of iets bruine haarbosjes.

Voor beide soorten geldt dat ze bloeien in juni-juli dat de steel van de bloeiwijze is vergroeid met een groot tongvormig schutblad (dit is kenmerkend voor alle lindesoorten). Dit schutblad dient in de herfst ter verspreiding van de zaden door de wind.

Linden en luizen

De meeste lindesoorten hebben veel last van bladluizen. Deze bladluizen scheiden kleverige honingdauw af, waarop zich roetdauw (zwarte beschimmelings) kan ontwikkelen. Dit veroorzaakt veel ongemak voor alle menselijke zaken onder de bomen. In het boek "Bomenspiegel voor de wandelaar" was het nog: "zeer ten detrimente van lichte zomerkostuums en strooien hoeden" Tegenwoordig zijn het vooral geparkeerde automobielen die het moeten ontgelden.

Monumentale bomen

De gemeente Zoetermeer heeft een lijst met monumentale bomen, die alleen met een vergunning gekapt mogen worden. Een monumentale boom is een gezonde boom van minstens 50 jaar oud met ten minste één specifiek kenmerk Zoals: de boom is beeldbepalend, heeft een bijzondere snoeivorm, is cultuurhistorisch waardevol of is een bijzonder fruittras. Voor de herdenkingsbomen geldt het leeftijds criterium niet. Op de lijst zijn 113 bomen van particulier terrein en 143 gemeentelijke bomen geplaatst.

Onder deze monumentale bomen zijn negen herdenkingsbomen, die op drie na allemaal tot het geslacht Linde behoren. Het zijn de volgende zes bomen:

Zilverlinde Boerhaavelaan

Zilverlinde Dobbe-eiland (zie Fig. 34)

Koningslinde Nassaulaan

Koningslinde Radijsakker

Koningslinde Wilhelminapark (zie Fig. 30 en Fig. 31)

Koningslinde van der Hagenstraat/v Tuijllpark

Link

Link naar lijst met [monumentale bomen](http://mos.zoetermeer.nl/e/a/bomen/overzicht.php) in de gemeente Zoetermeer

<http://mos.zoetermeer.nl/e/a/bomen/overzicht.php>

Fig. 34 Wintersilhouet van de zilverlinde. Op het bordje op het hekje valt te lezen waarom en door wie de herdenkingsboom is geplant. Het is een vredesboom die op 10 mei 1984 is geplant door voormalig wethouder Lenny Huizer.

11 Een terugblik op 31 jaar stadsecologie in Zoetermeer

Johan Vos (stadsecoloog)

Vanaf 1 april 1981 mocht ik een jaar bij de afdeling Beplantingen van de gemeente Zoetermeer werken met behoud van uitkering. Ik was als bioloog afgestudeerd en zat al enige tijd werkloos thuis. Er was behoefte aan advisering op het gebied van inheemse begroeiingen (bosplantsoen) en bermbeheer. De wilde jaren '70 met grote mannen als Londo, Leroy en Zonderwijk waren achter de rug en binnen de groenwereld werd fel gedebatteerd over hoe natuurlijk het groen er uit moest zien. Voor het werk wat ik deed voldeed de term plantsoenbioloog, van stadsecologie had in die tijd nog niemand gehoord. Na dat jaar volgde nog een aantal jaarcontracten en uiteindelijk de vaste betrekking. Inmiddels had ik er ook tal van collegae bij andere gemeenten bij gekregen. We zochten elkaar in die jaren regelmatig op om kennis uit te wisselen en zo ontstonden min of meer spontaan verschillende landelijke werkgroepen.

Dit alles resulteerde in de oprichting van het NPSE (Nederlands Platform voor Stedelijke Ecologie) in 1990 met een groot symposium in Arnhem. De stadsecologie in Nederland was officieel geboren, ontsteeft langzamerhand het groen en werd steeds integraler van karakter. Zo ontstonden er werkgroepen op het gebied van water, ruimtelijke ordening, bewonersparticipatie en milieu. De jaren '90 herinner ik me persoonlijk vooral als de jaren van de vele ecologische voorbeeldwijken, al dan niet gesubsidieerd door het voormalige ministerie van VROM. Enkele voorbeelden: Ecologia in Alphen aan de Rijn, het Morrapark in Drachten, de Romolenpolder in Haarlem en het Groene dak in Utrecht. Zoetermeer experimenteerde in die jaren met het wijkje de Boomgaard in Noordhove. Dit alles schiep natuurlijk grote verwachtingen maar de grote doorbraak naar de VINEX bleef uit. Het NPSE werd kort daarna onderdeel van het NIROV (Nederlands Instituut voor Ruimtelijke Ordening en Volkshuisvesting) en vervolgens opgeheven. In Zoetermeer werd halverwege de jaren '90, mede onder druk van de lokale natuur- en milieubeweging een seminar met de titel "natuurontwikkeling in Zoetermeer" georganiseerd. Een van de besluiten van toen was dat er een gemeentelijk natuurbeleidsplan (het latere Stadsnatuurplan) opgesteld zou worden. op 25 januari 1999 werd dit plan officieel door de gemeenteraad vastgesteld. Het TROS-TVprogramma "Puur Natuur" besteedde er in 2000 aandacht aan.

Fig. 35 Seminar natuurontwikkeling in Zoetermeer (1995)

Pas in 2002 werd het door het in werking treden van de nieuwe Flora- en faunawet wat de stadsnatuur betreft allemaal minder vrijblijvend. Gezien het soortenbeleid dat deze wet regelt, kregen we in de stad te maken met een hele reeks wettelijk beschermde soorten. Tegelijkertijd bood dit nieuwe kansen voor de natuur in de stad. Landelijk diende zich een nieuwe generatie stadsecologen aan die zich organiseerde in de Werkgroep voor Stedelijke Ecologie (WSE) onder de paraplu van de WLO (Werkgroep voor Landschapsecologisch Onderzoek). Na een wijziging van de FF-wet in 2005 ontstond de mogelijkheid voor

gemeenten om te gaan werken met een gedragscode Flora- en faunawet. Om het werken met zo'n code te faciliteren hebben we een Veldgids samengesteld met alle in Zoetermeer beschermde soorten. Om dit verantwoord te kunnen doen hebben we gebruik kunnen maken van veel lokale kennis, bijeengebracht door lokale veldbiologische verenigingen zoals de KNNV.

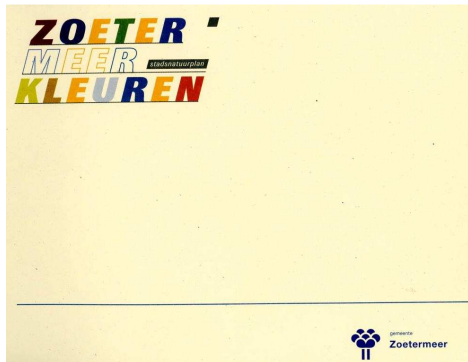

Fig. 36 Gemeentelijk natuurbeleidsplan (Stadsnatuurplan 1999)

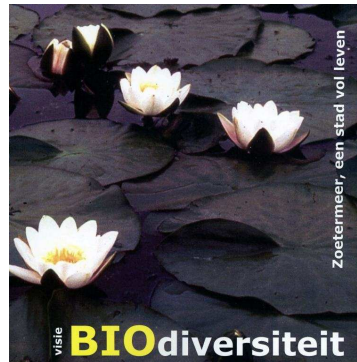

Fig. 37 Gemeentelijke Visie Biodiversiteit 2013

Essentieel is en blijft dat de kennis van de lokale flora en fauna zo actueel mogelijk is. De NDFF (nationale databank voor flora en fauna) is hierbij een prachtig hulpmiddel gebleken. De gemeente Zoetermeer heeft inmiddels een nieuwe Visie Biodiversiteit (als opvolger van het Stadsnatuurplan) klaar liggen om door de gemeenteraad te worden vastgesteld. Wat ooit begon als hobby van een aantal gedreven idealisten, het creëren van (meer) natuur in de stad dichtbij mensen, is uitgegroeid tot officieel

gemeentebesluit met een concrete biodiversiteitsdoelstelling en met als stok achter de deur landelijke wetgeving. Er is heel wat gebeurd in 31 jaar.

Dit artikel is in een iets aangepaste versie als column eerder gepubliceerd in "Groen", vakblad voor ruimte in stad en landschap, 69ste jaargang, januari 2013 nr. 1

12 Libellenreservaat officieel op 25 mei a.s.

Johan Vos

Op zaterdag 25 mei 2013 zal wethouder Klaas-Jan de Jong het libellenreservaat bij de Balijhoeve in Rokkeveen officieel "geopend" verklaren. Het initiatief hiervoor werd genomen door Arno van Berge Henegouwen en Winfried van Meerendonk in augustus 2010. Zij stuurden voormalig wethouder Frank Speel een brief met dit idee. Al langer was bekend dat de poldertuinen een opvallend rijke libellenfauna herbergt maar het verschijnen van de vuurlibel in de nazomer van 2010 was uiteindelijk de directe aanleiding voor dit initiatief. Het bijzondere van dit gebied is dat vrijwel alle in deze regio voorkomende soorten hier gedurende het jaar kunnen worden waargenomen. Ook blijkt het gebied gevoelig voor bijzonderheden op libellengebied. Na de ontdekking van de vuurlibel in 2010 waren de zwarte heidelibellen en de tengere grasjuffer de verrassingen van 2012.

Naast een mooi overzichtsbord, een wandel-/monitoringroute is er op 25 mei a.s. een boekje met informatie over het gebied en de 26 soorten die er zijn waargenomen, beschikbaar. Samen met Kars Veling van de Vlinderstichting, Nancy Meier van het hoogheemraadschap van Schieland en de Krimpenerwaard (de waterbeheerder) en verschillende mensen van de gemeente heeft een groepje KNNV'ers de voorbereiding ter hand genomen. Het Groenfonds Haaglanden heeft de realisatie van het reservaat uiteindelijk financieel mogelijk gemaakt. Belangrijk is dat m.i.v. mei 2013 de libellenstand in het gebied nauwkeurig zal worden gevolgd. Dit is essentieel omdat het reservaat onderdeel wordt van het nationale libellenmeetnet. Dit meetnet is noodzakelijk om te kunnen vaststellen hoe het door de jaren heen met de libellen in Nederland gaat en hoe zich dat verhoudt tot de verbeterde waterkwaliteit, de opwarming van het klimaat en het beheer. Om de libellen te monitoren zijn strenge regels in een protocol vastgelegd. Zo moeten elke 14 dagen in de periode mei - eind september alle libellen op een vaste route in het reservaat geteld worden.

Er mag alleen geteld worden onder nauw omschreven weersomstandigheden. De juffers en libellen kunnen afzonderlijk geteld worden. Juffers tot 2 m. oever en 3 m. water, libellen tot 2 m. oever en 5 m. water. Net uitgeslopen libellen doen niet mee. Bij sterk op elkaar lijkende soorten kan na afloop van de telling de verhouding tussen die soorten bepaald worden. En libellen buiten de route worden

als losse waarneming doorgegeven. Iedereen die hieraan wil meedoen roepen we hierbij op om zich te melden bij: www.knnv.nl/zoetermeer.

Op 25 mei om 12.00 uur zal Kars Veling op stadsboerderij de Balijhoeve een lezing verzorgen over de libellen in dit gebied en het monitoren van libellen met aansluitend een excursie. Na de officiële handeling zullen er in de middag nog een aantal excursies plaatsvinden en/of bij slecht weer zullen er DVD's van libellen te zien zijn. Ook voor kinderen zal deze dag in het teken van de libellen staan. Uiteraard hopen we op gunstige weersomstandigheden voor het tellen van libellen. Iedereen is welkom!

Fig. 38 Poldertuinen direct na de aanleg

Fig. 39 Vuurlibél 2010

Kars Veling

13 Cursus Bijen houden

Fig. 40 Suzanne Ramselaar

In Zoetermeer zijn een aantal imkers actief. Zij houden bijen op verschillende plaatsen in de stad. Op alle stadsboerderijen en enkele wijktuinen staan kasten met bijenvolken. In maart starten weer de cursussen, nl basiscursus bijen houden voor beginners. Deze cursus bestaat uit 6 theorielessen en 12 praktijklessen. En vanaf april starten de minicursussen. Elke minicursus bestaat uit 1 theorieles en 1 praktijkles. De cursussen worden gegeven door Suzanne Ramselaar.

Wilt u meedoen met de cursus, of meer weten over de cursusaanbod van Imkerij De Honingpot Zoetermeer, kijk dan op www.dehoningpot.info. U kunt u aanmelden via info@dehoningpot.info.

Biodiversiteit en bijenconvenant

De gemeente Zoetermeer vraagt aandacht voor de wereldwijde vermindering van de biodiversiteit. Insecten zoals wilde bijen en honingbijen zijn een belangrijk onderdeel van biodiversiteit. Onze voedselvoorziening is voor een belangrijk deel afhankelijk van de bestuivende arbeid van bijen. In de afgelopen jaren was er een onrustbarende bijensterfte in Nederland. Eind november 2012 heeft de gemeente Zoetermeer het bijenconvenant <http://www.bijenlint.nl/jaar-van-de-bij/acties/convenant-bijvriendelijk-handelen> ondertekend waarbij ingezet wordt op het scheppen van bijvriendelijke leefomstandigheden.

14 De Vlinderdag in Wageningen

Johan Vos

De nationale vlinderdag vond op zaterdag 2 maart plaats in schouwburg de Junushoff in Wageningen. En ook deze locatie, waar de vlinderdag de laatste jaren plaatsvindt, dreigt te krap te worden voor de ruim 600 vlinder- en libellenliefhebbers die uit ons hele land (en Vlaanderen) waren komen opdagen. Het programma stond in het teken van het dertigjarig bestaan van de vlinderstichting.

In het programma was er veel aandacht voor nachtvlinders ingeruimd, dit vanwege het uitkomen van "Nachtvlinders belicht". Een toegankelijke boek met een voorwoord van cabaretier Hans Dorrestijn die zelf ook aanwezig was om zijn eigen voorwoord voor te lezen. Het doel van deze publicatie is om "de toegenomen kennis van nachtvlinders in Nederland onder de aandacht te brengen en daarmee een lans te breken voor deze bijzondere diergroep". Het belang van dit boek is gelegen in het feit dat het een voortstel bevat voor een Rode lijst voor macro-nachtvlinders in Nederland. Lodewijk van Duuren bespreekt dit belangrijke boek, zie blz.27 van dit blad

Fig. 41 Titia en Hans Dorrestijn

Voorzitter Titia Wolterbeek die traditiegetrouw de dag opende had goed nieuws. Er is door de postcodeloterij € 800.000 beschikbaar gesteld voor de uitvoering van het project "Idylle". Door Idylle krijgen we een kleurrijker Nederland, waarin vlinders en bijen meer kansen krijgen. Verder vertelde Titia hoe de vlinderstichting steeds weer nieuwe doelgroepen weet te bereiken Een mooi recent voorbeeld is het geocachen dat momenteel in de mode is bij jongeren. Je kunt deze doelgroep motiveren om een zeldzame vlinder op te sporen en daarmee een "coin" (een speciaal muntje) te verdienen. Volgens Albert Vliegthart, die onderzoek doet naar de bijna uitgestorven kleine heivlinder op het Kootwijkerzand heb je zo 150 geocachers bij elkaar.

Aan Kars Veling de taak om de belangrijke gebeurtenissen van 30 jaar Vlinderstichting op een rijtje te zetten. Na het uitsterven van de moerasparelmoervlinder in 1982 werd het jaar daarop de stichting opgericht, de eerste jaren nog bestaande uit allemaal vrijwilligers. Vanaf 1989 (het vlinderjaar) kreeg de vlinderstichting ook eigen mensen in dienst.

Door de jaren heen zijn er weliswaar successen te melden, maar gemiddeld gaat het nog steeds niet goed met de vlinders in Nederland. 2012 was voorlopig het slechtste vlinderjaar ooit, met als klein lichtpuntje het plotseling opduiken van de keizersmantel, met name in de Amsterdamse Waterleidingsduinen. In tegenstelling tot de vlinders gaat het gemiddeld goed met de libellen, hoewel ook bij deze groep een kwart hard achteruit gaat.

De volgende spreker, hoogleraar Michiel Wallis de Vries ging in op de oorzaken voor die achteruitgang. Daarvoor zijn drie factoren van belang: 1 Afname nectarplanten, 2 Afname verschillen in microklimaat, 3 Verandering van voedselkwaliteit. Wat dat laatste betreft is de verstoring van de stikstofkringloop cruciaal. De toegenomen stikstofdepositie zorgt voor afname van soorten, ook van veel algemeen voorkomende soorten.

Samengevat, onze milieu moet voedselarmere worden willen we nog vlinders over houden!

De prachtige film "Nachtvlinders in de tuin" van Annette van Berkel liet zien dat je in een kleine tuin (5 X 10 m) 80 verschillende soorten kunt waarnemen. Ze riep de aanwezigen op om mee te doen aan het landelijk meetnet nachtvlinders door een lichtval in de eigen tuin te plaatsen en zo te helpen om de nachtvlinders in kaart te brengen.

Albert Vliegthart ging in op de oorzaken van de achteruitgang van de kleine heivlinder. Het Kootwijkerzand is de enige plaats in Nederland waar deze soort nog aanwezig is. Alle inspanning is gericht

op het verbeteren van het leefgebied (kleinschalig plaggen). Wat dat leefgebied betreft gaat het om de randen van het stuifzand. De waardplant is buntgras en de soort overwintert als rups. Wat de Europese verspreiding betreft komt deze soort vooral zuidelijker voor, m.u.v. een gebied in Noord-Duitsland. Uitgezocht moet nog worden of we wat de Nederlandse populatie betreft te maken hebben met een aparte (onder)soort. Als dat het geval is ontstaat er een heel andere situatie met strenge Europese beschermingsmaatregelen.

Ook hier is stikstofdepositie met als tastbaar resultaat het oprukkende tankmos (grijs kronkelsteeltje) de grote boosdoener.

Daarna kwam Ties Huigens, een van de auteurs van "Nachtvlinders belicht" aan het woord. Hij ging vooral in op de sterk gegroeide belangstelling (ook in Engeland en Vlaanderen) en de betekenis van nachtvlinders. Wat dat laatste betreft moet je denken aan het grazen/knagen van de rupsen, de rol in de voedselvoorziening van vogels en vleermuizen en de bestuiving van 's nachts bloeiende plantensoorten. N.a.v de nieuwe rode lijst blijkt dat slechts 45% van de 841 inheemse macronachtvlinders niet bedreigd wordt! Als mogelijke oorzaken worden gezien licht- en chemische vervuiling. Maar om er meer van te weten moet nog veel onderzoek gedaan worden. De Nationale Nachtvliedernacht is dit jaar op 6 september 2013.

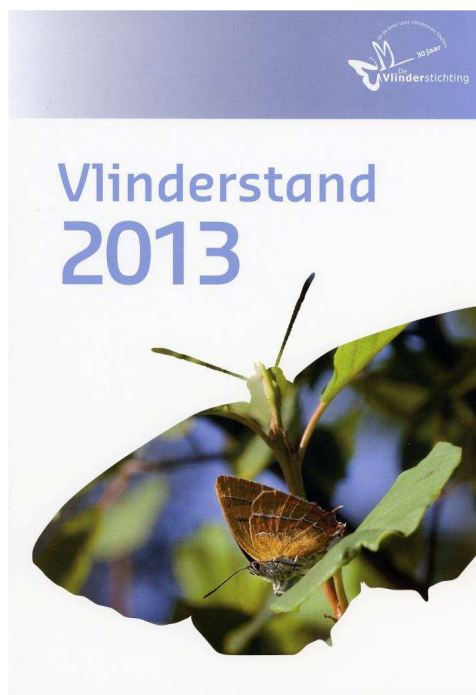

Fig. 42 Vlinderstand 2013

Nadat het boek officieel was gepresenteerd deed Janine Abbring van Vroege Vogels een oproep aan iedereen in de zaal om mee te doen aan de verkiezing van de mooiste vlinder van Nederland door je keuze via de website www.vroegevogels.vara.nl kenbaar te maken.

Na een film over distelvlinders in het atlasgebergte in Marokko kwamen de nachtvlinders in Vlaanderen aan bod. Wim Veraghtert besprak de stand van zaken die vergelijkbaar is met die in Nederland. Vooral na 2000 zit de belangstelling en het onderzoek in de lift. Tegenwoordig worden er 100.000 waarnemingen per jaar gedaan. Tot nu toe zijn in Vlaanderen 696 soorten macronachtvlinders waargenomen. Ook bestaat er een klein meetnet (30 locaties verspreid over heel Vlaanderen) waar gemiddeld 280 soorten [per tuin per jaar worden waargenomen. Veel historische gegevens zijn echter nog niet gedigitaliseerd. Als kanshebbers voor Nederland werden het vaal kokerbeestje en de zoomvlekspanner gezien.

Ineke Radstaat besprak de resultaten van de tuinvlindertelling van het 1ste weekend van augustus 2012. Ondanks het slechte vlinderjaar werden toch relatief veel vlinders waargenomen in de 2500 tuinen die meededen met de kleine vos als meest waargenomen soort. Ineke wees ons erop dat je tegenwoordig het hele jaar door vlinders die je in je tuin ziet kunt doorgeven via de website van de Vlinderstichting.

Vervolgens liet zij ons, met een inspirerende fotoreportage van haar eigen tuin zien, hoe je een saaie groene doorsneetuin kunt omtoveren in een waar vlinderparadijs. Wij KNNV'ers hebben natuurlijk allemaal al lang zo'n paradijsje achter ons huis maar het stimuleerde mij in elk geval om nieuwe plannen te maken voor mijn eigen tuin!

Overigens gaat er in 2013 een nieuw project van start om alle dieren in je tuin te tellen.

De vlinderdag kende dit jaar ook een aantal muzikale intermezzo's. Deze werden verzorgd door "Vlinderwerk", een gezelschap van dichters en muzikanten die het culturele aspect van vlinders op een mooie manier lieten zien.

Na een film over de plasrombout, wellicht een endemische libellensoort in Nederland deed Rene Manger een oproep om mee te doen aan een onderzoek dat het verschil in habitat van de azuur- en variabele waterjuffer beter aan het licht moet brengen. Hij is geïnteresseerd in onderzoekslocaties waar beide soorten voorkomen. De verschillen tussen beide soorten zijn klein en er komen, vooral bij de vrouwtjes veel kleurvormen voor. De azuurwaterjuffer heeft een voorkeur voor zandgrond, drijvende waterplanten, ook wel kroos. De variabele waterjuffer heeft een voorkeur voor veengrond met vooral voedselrijk water. Beide soorten komen echter in vennen voor.

Ter afsluiting werden de prijswinnaars van de fotowedstrijd "Nachtvlinders in de schijnwerper" bekend gemaakt. Er waren 550 foto's ingestuurd, afkomstig van 138 fotografen. Als winnaar kwam de kolibrivlinder uit de bus die op een prachtige manier in beeld was gebracht.

Terugkijkend op deze dag bekruipt mij het vreemde gevoel dat hoe slechter het met de vlinders in Nederland gaat, hoe groter het succes van de nationale vlinderdag is!

15 Botanische dag in Zwolle

Yvonne van Putten, bureausecretaris

In samenwerking met FLORON organiseert de KNNV weer een Botanische dag!

Datum: zaterdag 20 april 2013

Aanvang: 10.00 uur, zaal open vanaf 9.30 uur

Locatie: Dominicanenklooster, Assendorperstraat 29, Zwolle.

Opgaven tot uiterlijk 5 april a.s. uitsluitend via e-mail bij Kees Nieuwerth: k.nieuwerth@wxs.nl

Met vermelding van naam + incl. lunch, koffie en thee OF alleen koffie en thee.

Kosten van deelname: 13,50 Euro incl. lunch, koffie en thee OF 3.50 Euro zonder lunch, alleen koffie en thee. *Deelnamekosten te voldoen bij aankomst, liefst met gepast geld!*

Het programma bestaat uit een serie korte lezingen in de ochtend en middag:

Laurens Sparrius : *Het werk van FLORON: van Streeplijst tot Rode Lijst en Atlas*

Jan van Groenendael: *Efficiënte en eigentijdse bescherming van biodiversiteit*

Rob Plomp: *Botanische tuinen en het biodiversiteitsverdrag van Rio*

Hein van Bohemen: *Planten in urbane landschappen met accent op groene daken en gevels.*

Piet Bremer: *Nieuwe natuur: uitzaaien en inheems materiaal. Voorbeelden uit de regio Zwolle en Flevoland.*

Bert Maes: *De inheemse bomen en struiken van de Overijsselse bossen en houtwallen.*

Tussen de middag is er voldoende tijd voor ontmoeting tussen de deelnemers en wordt er een quiz gehouden waarbij zeldzame plantensoorten benoemd moeten worden! Informatiemateriaal wordt aangeboden bij stands in de zaal bijvoorbeeld van FLORON, de GAN en de KNNV.

16 Boekbespreking: Waarom brandnetel?

Johan Vos

Fig. 43 *Waarom brandnetel?*

Waarom brandnetel? Frans Kok, Nieuwegein, maart 2012, 2^e druk is een boekje voor natuurgidsen, plantenliefhebbers en andere belangstellenden. Het is een verklarend woordenboek van Nederlandse en wetenschappelijke namen en bijzonderheden van de 700 meest voorkomende wilde planten in Nederland. In deze 2^e druk zijn de beschreven planten uitgebreid met ongeveer 200. Daarnaast zijn er verbeteringen en aanpassingen aangebracht. Het boekje is uitgebracht op A5-formaat en telt 179 bladzijden.

De betekenis achterhalen van plantennamen is een boeiend tijdverdrijf. Door de jaren heen blijken excursiegangers en/of plantenwerkgroepleden onverminderd nieuwsgierig te zijn naar de betekenis van namen als guichelheil, ganzerik of heen. Dat moet Frans Kok in zijn rol als natuurgids ook hebben ervaren. Vervolgens heeft hij de moeite genomen om de boeken er op na te slaan en systematisch aantekeningen te maken. Zijn bronnen staan achterin vermeld. Het tot op de dag van vandaag onovertroffen werk "Planten en hun naam" van H. Kleijn uit 1970 bespreekt helaas maar een klein deel van de Nederlandse flora maar wel op een uitputtende wijze.

Het standaardwerk van wetenschappelijke plantennamen van C.A. Backer is wel compleet wat de Nederlandse flora betreft maar is na een goedkope herdruk in de jaren '80 van de vorige eeuw niet meer verkrijgbaar. Verder bevatten allerlei flora's ook wel verklarende woordenlijsten maar deze beperken zich vaak tot de verklaring van de wetenschappelijke soortnamen. Vooral de dikke flora van Heimans, Heinsius en Thijssse is interessant op dit punt.

Wat ik mis in de literatuurlijst is het in 2008 verschenen Botanisch woordenboek, verklaring en vertaling van floristische termen. Op de Nederlandse plantennamen zelf wordt in deze publicatie echter niet ingegaan. Hoewel de publicatie van Frans Kok zich beperkt tot de 700 meest voorkomende soorten (de helft van wat er in Nederland voorkomt) is de strakke, systematische opzet (in alfabetische volgorde, de naamgeving van de laatste Heukels' flora volgend) voor gidsen in het veld wellicht een prettig hulpmiddel. Het handzame boekje (met spiraalband) gaat gemakkelijk mee op excursie. Zelf blijf ik het jammer vinden dat er onder de vlag van "de meest voorkomende soorten" keuzes gemaakt worden die onhandig kunnen zijn bij lokaal gebruik. Dat geldt voor Zoetermeer bijvoorbeeld voor glad vingergras (*Digitaria ischaemum*) een soort die je zelden tegenkomt. Dit in tegenstelling tot het nauw verwante harig vingergras (*Digitaria sanguinalis*) die hier algemeen voorkomt en ontbreekt. Waarom brandnetel? wordt in eigen beheer uitgegeven en is wellicht te bestellen door een E-mail te sturen aan Frans Kok: franskok@hetnet.nl

17 Boekbespreking: Nachtvinders belicht

Lodewijk van Duuren

Fig. 44 *Nachtvlinders belicht*

Willem Ellis, Dick Groenendijk, Mathilde Groenendijk, Ties Huigens, Maurice Jansen, Jippe van der Meulen, Erik van Nieukerken en Rob de Vos, 2013 *Nachtvlinders belicht: Dynamisch, belangrijk, bedreigd*. De Vlinderstichting Wageningen en Werkgroep Vlinderfaunistiek, Leiden, 164 pagina's, voorwoord van Hans Dorrestijn, Engelse summary, literatuurlijst en index op soort- en familienamen, full color, 17 x 24 cm, paperback. ISBN 978-90-72578-00-6

Prijs 12,50 Euro bestelnummer 0074, donateurs 10,00 Euro bestelnummer 0073. De prijs is inclusief verzendkosten. Te bestellen door overmaken van het geld op gironummer 513 44 25 ten name van de Vlinderstichting, Wageningen onder vermelding van het bestelnummer.

Voor de duidelijkheid: deze publicatie is geen determinatiewerk en geeft ook geen informatie over de ecologie van de afzonderlijke soorten.

Het boek is een soort algemene inleiding op de diergroep nachtvinders, maar wil tevens aandacht vragen voor het grote belang van deze onderbelichte groep.

In Nederland is de groep dagvlinders met 70 soorten, maar heel klein ten opzichte van alle andere vlinders (circa 2200 soorten). De publicatie besteedt vooral aandacht aan de grote nachtvinders met circa 800 soorten (macrolepidoptera) en in mindere mate aan de kleintjes (microlepidoptera).

In een achttal hoofdstukken komen algemene informatie, het ecologische belang, inventarisatie, verandering in voorkomen, relatie tot habitattypen en Nederlandse leefgebieden aan de orde. Een hoofdstuk richt zich wel op afzonderlijke soorten: een voorlopige Rode lijst macronachtvlinders met een inleiding. Per soort staan in een tabel de volgende gegevens: Nederlandse naam, wetenschappelijke naam, status, trend, zeldzaamheid, bedreiging, eerste en laatste jaar van waarneming. Uit bovenstaande

gegevens blijkt dat een groot deel van nachtvlinderfauna op de Rode lijst van bedreigde soorten voorkomt. Meer dan de helft van alle soorten is bedreigd of uit Nederland verdwenen. Ze verdienen daarom een plaats in het Nederlandse natuurbeleid en een effectieve bescherming om deze negatieve ontwikkeling om te buigen.

Omdat de nachtvlinders veel minder aandacht krijgen dan de dagvlinders is het verheugend dat deze algemene inleiding nu is verschenen. Voor weinig geld biedt dit boek een goede eerste kennismaking met de nachtvlinders. Hopelijk krijgt dit boek nog eens een vervolg in de serie Fauna van Nederland, waarbij ook verspreiding en ecologische kennis van afzonderlijke soorten aan bod komen, al zal één deel uit die serie niet voldoende zijn om alle soorten te beschrijven.

Van groot belang is ook de voorlopige Rode lijst in het boek. Terwijl van veel andere diergroepen al een tweede Rode lijst is verschenen of in voorbereiding is, moeten we het hier doen met een eerste nog voorlopige lijst. Een vervolg in de vorm van een definitieve lijst op korte termijn zou mooi zijn. Het signaal dat deze eerste lijst afgeeft is echter al zo duidelijk, dat daar eigenlijk niet op gewacht hoeft te worden.

Er zijn nog wel twee aanmerkingen te maken. Een is een technische kwestie. De kaders zijn gedrukt met witte letters op groene achtergrond in één brede kolom. Deze teksten zijn veel minder goed te lezen dan de gewone tekst in zwart op wit in twee kolommen.

Verder mis ik een overzicht wat de lezer, die door het boek geïnteresseerd is geraakt, verder op weg geholpen kan worden. Her en der wordt in het boek wel iets aangereikt, maar het komt er op neer, dat als je zelf ook wilt gaan waarnemen, je het beste eerst met de Vlinderstichting contact kunt opnemen.

18 NoordNatuurNostalgie, lente 2013

Marianne Ketting

Waarom wordt een mens natuurfreak? Omdat ie zo wordt geboren, dunkt mij. Als kleuter, jaren 50 in de Haagse Moerwijk, beminde ik alle natuur hevig. Die was daar zeer overzichtelijk: lieveheersbeestjes, oprolpissebedden waarmee je desgewenst kon knikkeren en miniatuurspinnetjes die jojo'den aan je vingers. Ook waren er rozebottels, door jongens ("gassies") uit de buurt gebruikt als projectiel in katapults. Ze klapten in je nek uit elkaar in een explosie van zaadpluis, wat hevige jeuk veroorzaakte. Mijn moeder kookte er jam van. Van die rozebottels. Die smaakte smerig, door dat pluis. Nee, achteraf gezien was mijn natuurliefde toen toch niet zo alomvattend. En wat was natuur dan eigenlijk? Natuur was op zondagmorgen "Weer of geen weer" op de radio, met dr Fop I. Brouwer. Zijn praatje over "alles wat leeft en groeit en ons altijd weer boeit". Natuurlessen die je als een sponsje opzoog, kennis die je onverzadigbaar opsloeg. Natuur, dat waren Verkade-albums in de boekenkast van opa en oma. Maar ik zag geen verband tussen die mooie verhalen en wat ik tegenkwam in de omgeving op zondagmiddagwandelingen met mijn ouders. Natuur was iets van ver weg. Van de bossen van de Veluwe of dat soort onbereikbare oorden. Wilde dieren? Die leefden in Afrika. Op veilige afstand gelukkig, al was je soms toch bang voor krokodillen onder het bed. Alleen mijn andere oma, die in Westerwolde, die waar we eens per jaar logeerden, die had natuur zomaar in haar achtertuin! Padden en een egeltje en 's nachts een jammerende bosuil.

Van mijn schooltijd herinner ik me weinig natuurlijke inspiratie. Er was een juf in de vierde klas die beweerde dat zeehonden eieren legden. "Ja, want vissen leggen eieren! En een zeehond is een soort vis! Haha, jij dacht zeker dat alleen vogeltjes eitjes leggen?"

Gelukkig was er in de vijfde klas meester van de Kolk. Dat was een natuurmens. Niet alleen vertelde hij prachtig bij de schoolplaten van Koekkoek, hij haalde de natuur ook de klas in. Een aquarium met slootdiertjes, ik was er niet bij weg te slaan. De salamander verdrong, de kikkervisjes werden opgevreten en de stekelbaars kreeg stip maar ik raakte zelf besmet met een levenslange waterdiertjes-manie. Heerlijk. Die meester van de vijfde had iets met wilde planten. Met de juiste smoes kon je bij hem best wat te laat komen: als je onderweg bloemetjes had geplukt. Hoe miezriger, hoe mooier hij ze vond. Wild enthousiast was hij over de blaartrekkende boterbloem, hem met bemodderde handjes aangereikt. Maar als je het erg bont had gemaakt en dacht dat te kunnen compenseren met een extra grote mooie kleurige bloem, dan had hij onmiddellijk door dat je die uit een tuin had gejat. Helderziend ofzo? Dan moest je voor straf nablijven. En als je dan toch op school bleef hangen, kon je gelijk mooi meehelpen met het aquariumonderhoud. Toch weer feest! Maar bij aardrijkskunde leerde diezelfde meester je over de nuttige ontginning van woeste gronden en het kanaliseren van slordige rivieren. Het gaf de klas een veilig gevoel dat ook de laatste moerassen van Nederland spoedig gedempt zouden zijn, zodat we nergens meer op

een giftige slang konden trappen. Vertelde de meester dat soort dingen met spijt in zijn stem? Ik weet het niet meer. Helaas vertrok hij nog voor het eind van het schooljaar, naar een school voor land- en tuinbouw waar hij beter uit de voeten kon met zijn passie voor natuur. Hij trakteeerde ten afscheid op kersen.

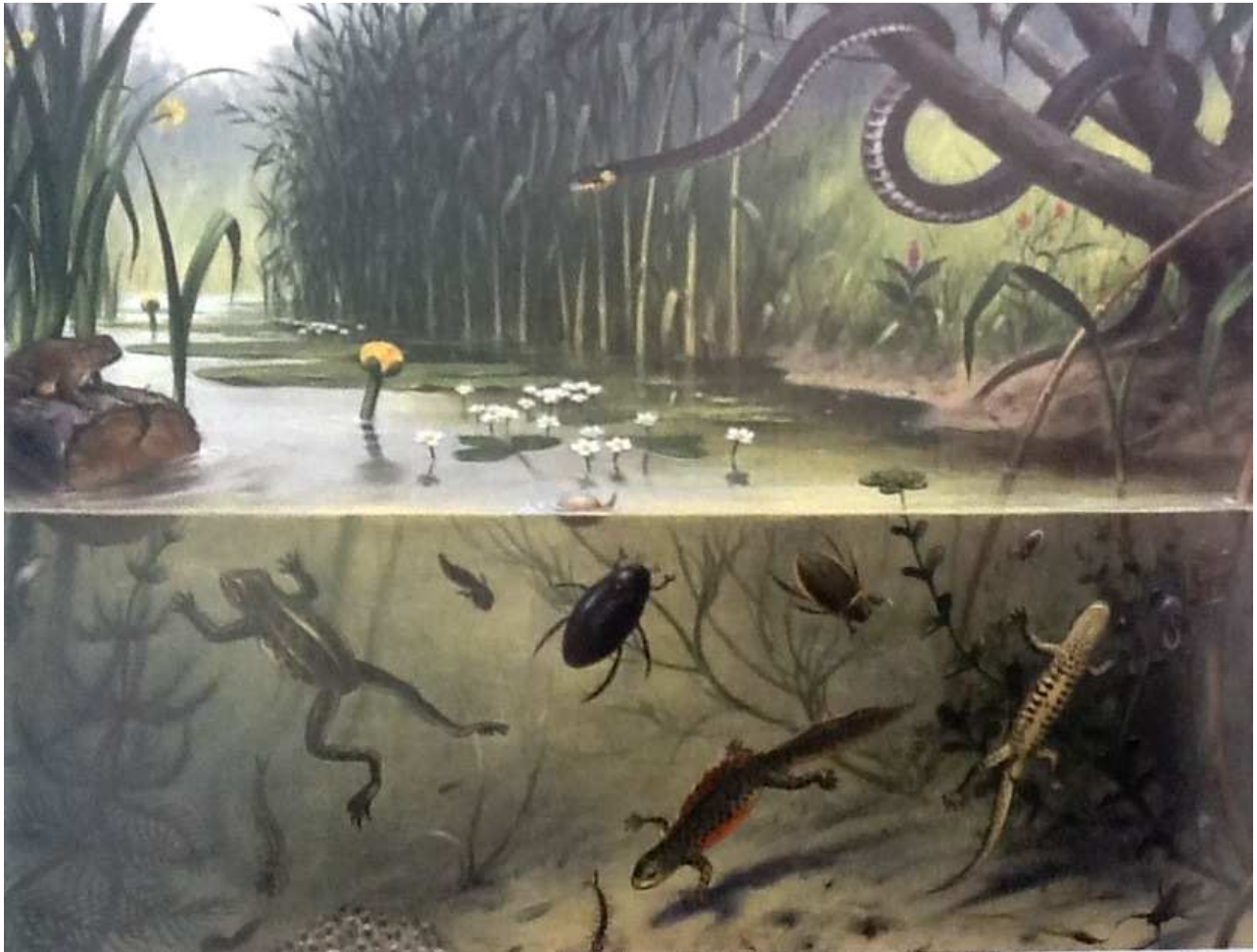

Fig. 45 Schoolplaat Koekkoek

Voortaan kregen we onderricht van de bovenmeester. Die had weinig op met Moeder Natuur maar des te meer met zijn Hemelsche Vader. Gedurig dampten in de klas de rookoffers van meesters dikke sigaren. Rook steeg ten hemel gemengd met het psalmgezang onzer klas, dat hij vol overgave begeleidde op een amechtig harmonium. Soms voel ik heimwee naar het rotsvast vertrouwen dat we toen voelden in meesters hemel, opgetrokken uit massieve wolken vrome sigarenrook. Wolken als trampolines waarop wij ooit als engelen zouden spelen en stuiten, mits wij altijd braaf ons huiswerk maakten natuurlijk. Deze bijbelvaste bovenmeester ontstak in toorn toen ik weer eens een tekening van dinosaurussen had geproduceerd, toch altijd een succesnummer bij de vorige meester. Dat mijn kindertekening pijnlijk botste met zijn letterlijke opvatting van het Scheppingsverhaal, ontging me toen volledig. Dinosaurussen pasten zeker niet in de ark van Noach?

Een natuurmens blijft levenslang leren en ontdekken. Wat mij betreft niet op school, wel uit bieb-boeken, maar meestal buiten en vooral in mijn tuin. Een heerlijke ontdekking was, na de verhuizing naar Zoetermeer, de natuur daar. Stadsnatuur had ik eerder nooit voor vol aangezien. Kruiden, gevallen van de tafel van Moeder Natuur. Maar in Zoetermeer waren bermvelden vol wilde bloemen! Elzen vol puttertjes! En net als bij mijn Groningse oma, een egeltje dat de tuin in- en uitliep... Dat begon zowaar op de Verkade-albums te lijken. Nog zo'n ontdekking: het fenomeen Stadsecoloog. Samen met Johan Vos mocht ik werken aan een boek over Zoetermeerse natuur en er ging een wereld open. Johan definieerde voor mij voor het eerst het begrip natuur: dat wat zich spontaan ontwikkelt, zich op eigen kracht handhaaft en dat niet door de mens is veranderd. En ik leerde dat ecologie iets anders was dan een reclamekreet voor wasmiddelen. Dat bracht structuur in alle in mijn hoofd rondslingerende natuurweetjes. Een heel nieuw inzicht: hoe alles met

elkaar samenhangt, grond, weer, plant, dier, als radertjes in een antiek uurwerk. Dat de stad zijn eigen natuur heeft juist dankzij de steenmassa. De Openbaringen van Johan! Ik stuitte, in zijn spoor, op een nieuwe zachtardige mensensoort: de stedelijke KNNV'er. Een zeer gespecialiseerd type dat licht gebogen, neus op de grond, in weer en wind rondschuifelt op veelal ruderaal terreinen en daar rupsjes telt of straatliefdegrasjes plukt. Volgens de dames van mijn tuinclub, die mij weleens kwijtraken in vaag struweel, heb ik er ook trekjes van...

Inmiddels woon ik in de uitgestrektheid van Westerwolde, de "achtertuin" van wijlen mijn oma. Natuur allerwegen. Ik houd nog altijd zeer van die natuur, maar niet altijd en niet meer blindelings. De liefde is selectief. De teek, bijvoorbeeld, vind ik een volkomen overbodige diersoort die onmiddellijk kan worden afgeschafd. Met de vele sperwers in de tuin, die deze winter ons mussenvolk decimeerden, mag het ook wel wat minder. En de haviken, die onder onze ogen onze broedende huisduiven uitmoordden, die kan ik wel schieten. Maar het blijft oneindig boeiend. Alles wat leeft en groeit en elkaar waar mogelijk uitroeit.

Het ga u allen goed! Blijf genieten.

19 Lidmaatschap, namen, agenda

Redactie kwartaalbericht

Johan Vos (023-5280231)
johan@vosdenhartog.demon.nl
 Taeke M. de Jong (079-3516599)
 Marsmanhove 2 2726 CM Zoetermeer
 Email T.M.deJong@tudelft.nl

Ik wil ook lid worden

van de KNNV + afdeling Zoetermeer
 O > als lid á € 32,50 per jaar
 O > als huisgenootlid á € 27,50 per jaar
 deze leden ontvangen dit blad, het landelijke KNNV-blad Natura, korting op de KNNV-uitgaven en het recht op deelname aan KNNV-kampen

Bestuur 2013

Henk Lubberding (voorzitter) 079-3219841
 Leiwater 1. Email: waglub@xs4all.nl
 Lodewijk van Duuren (secretaris) 079-3214149
 Fred Jansen (penningmeester)
 Tilly Kester en Hans Bieze (leden)

naam

adres

postcode

Auteurs in 2013

Ellen Ali Cohen	Yvonne van Putten
Lodewijk van Duuren	Joke de Ridder
Adri de Groot	Kees Scholtes
Sinie de Jonge	Anke Smits
Marianne Ketting	Nel Sonneveld
Arie Koster	Kars Veling
Mathieu van Leeuwen	Johan Vos
Henk Lubberding	

telefoon

Email

handtekening

Actuele activiteiten op natuur- en milieugebied in Zoetermeer kunt u vinden op de gemeentelijke website die u via de link: <http://www.zoetermeer.nl/index.php?mediumid=9&pagid=1098> rechtstreeks kunt benaderen.

Index

Vet betekent auteur

Cursief betekent afbeelding

1ste Stationsstraat..... 8	Abraxas grossulariata..... 15	Ali Cohen, Ellen 4, 6
A. c. caudatus..... 13	absintmonnik 15	Amphipyra tragopoginis... 15
A. c. europaeus 14	agaatvlinder 15	Amsterdamse
Abbring, Janine..... 25	albus 16	Waterleidingsduinen 24

Anarta trifolii.....	15	<i>Dorrestijn, Titia en Hans..</i>	24	honingdauw	20
Apamea unanimitis.....	15	drents krentenboompje.....	7	hoornaarvlinder.....	15
Avella	17	dromedaris.....	15	Huigens, Ties.....	25, 27
avellana	17	duif	30	<i>Huizer, Lenny</i>	20
azuurwaterjuffer.....	25	Duuren, Lodewijk van	6,	Idylle project	24
Backer, C.A.	27	16, 18, 24, 27		Jansen, Maurice	27
Balijbrug.....	8	Ecologia in Alphen aan de		Janssen, Fred.....	6, 7
Balijhoeve	8, 22, 23	Rij.....	21	Jong, Annet de	6
bastaardsatijnvlinder.....	15	eekhoorn.....	18	Jong, Klaas-Jan.....	22
Benthuizen.....	14	egelkopboorder.....	15	Jong, Taeke de.....	3, 4, 6
Bentwoud.....	11	eikenprocessierups.....	7	juffers	22
Berge Henegouwen, Arno		Ellis, Willem	27	Junushoff in Wageningen	24
van	22	Euchoeca nebulata.....	15	kamillevlinder	15
Berkel, Annette van	24	Eupithecia haworthiata	15	kamperfoeliefamilie.....	16
berkenfamilie	17	Eupithecia tenuiata	15	Karel Doormanlaan.....	8
beschermde soorten.....	21	Euproctis chrysochroa....	15	keizersmantel	24
Betulaceae.....	17	Euproctis similis.....	15	Kester, Tilly.....	6
Bieze, Hans	5, 6	Flora- en faunawet.....	21, 22	Ketting, Marianne	28
bij	17, 23	FLORON.....	10, 26	kievit	14
bijensterfte	23	GAN.....	26	Kleijn, 1970.....	26
Biston betularia	15	ganzerik	26	kleine heivlinder	24
blaartrekkende boterbloem		gekraagde grasuil	15	kleine plevier.....	14
.....	28	gele kornoelje	7	kleine vos.....	25
bladluis.....	20	Geometra papilionaria	15	kleine zwaan.....	13
Blankaart, 1698	18	gestippelde rietboorder....	15	KNNV.....	22, 26
blauwrandspanner	15	getekende gamma-uil.....	15	<i>Koekkoek Schoolplaat</i>	29
Boerhaavelaan	20	gevorkte silene-uil.....	15	Koekkoek, schoolplaten ..	28
Bohemen, Hein van	26	gewone gouduil	15	Kok, 2012	26
boksbaardvlinder	15	gewone grasuil	15	Kok, Frans	26
bonte bessenvlinder	15	glad vingergras	27	kolibrivlinder.....	26
Boomgaard in Noordhove	21	Globia sparganii.....	15	koningsslinde.....	18, 19
<i>boomkruiper</i>	13	goudvink	17	Kootwijkerzand	24
bosranddwergspanner.....	15	GPS	10	kraai.....	12
Botanisch woordenboek ..	27	grauwe abeel	7	kramsvogel	14
brandnetel.....	26	grijs kronkelsteeltje	25	Krimpenerwaard	22
Bremer, Piet.....	26	Groen, vakblad voor ruimte		Land van boer Freek	8
brilduiker	11	in stad en landschap	22	Lange, Bob de	6
<i>Brilduiker</i>	11	Groene dak in Utrecht	21	Lenisa geminipuncta.....	15
Brouwer, Fop I.	28	groene specht.....	13	Leroy.....	21
bruine vierbandspanner...	15	Groenendael, Jan van	26	Leucoma salicis	15
buizerd.....	11, 12, 14	Groenendijk, Dick	27	leverkleurige spanner	15
<i>Buizerd</i>	12	Groenendijk, Mathilde.....	27	libellen	22
buntgras.....	25	Groenfond's Haaglanden ..	22	Liefde, Wim.....	6
<i>Buytenpark</i>	12	groenling	17	Liefde, Wim de.....	6
Caprifoliaceae.....	16	Groot, Adri de	11	lindefamilie.....	19
Catharina Amalia	19	grote boomspanner ..	15, 16	Londo.....	21
Cidaria fulvata.....	15	grote zaagbek.....	11	Lubberding, Henk	3, 6
CKC parkeerplaats	8	grutto.....	14	Luperina testacea	15
Coombes, 1987	17	guichelheil.....	26	Lymantria dispar	15
Corver, Sifra	14	Hagenstraat, Van der	20	maanuiltje	15
Corylus.....	17	Hancock, cv	17	Macdunnoughia confusa .	15
Corylus avellana	17	harig vingergras.....	27	macrolepidoptera	14, 27
Cosmia pyralina	15	<i>havik</i>	11, 30	macronachtvlinders	25
Cucullia absinthii.....	15	hazelaar	16, 17, 18	macrovlinders	14
Cucullia chamomillae.....	15	hazelnoten	18	Maes, Bert	6, 26
cv Hancock	17	heen.....	26	Mandelabrug.....	8
dagvlinders	28	Heimans, Heinsius en		Manger, Rene.....	25
Denters, Ton.....	9	Thijssse.....	27	Meerendonk, Winfried van	6,
Digitaria ischaemum	27	hemelboom	7	22	
Digitaria sanguinalis	27	Hensels, 1981.....	17	Meier, Nancy	22
distelvlinder.....	25	herdenkingsbomen	20	Meulen, Jippe van der	27
Dobbe-eiland	20	Heukels' flora	27	microlepidoptera	14, 27
donsvlinder	15	hollandse linde.....	19, 20	microvlinders	14
Dorrestijn, Hans.....	24, 27	honingbij	23	moerasparelmoervlinder..	24

Moerwijk, Den Haag	28	Ridder, Joke de	6	tureluur	12
monumentale bomen	20	rietgrasuil	15	Tuyllpark, Van	14
Morrapark in Drachten	21	Rode lijst	28	tweestip-orvlinder	15
muis	18	roesje	15	vaal kokerbeestje	25
mus	30	roetdauw	20	Van Tuyllpark	14
Muusze, Bie	6	Rokkeveen	22	variabele waterjuffer	25
Mythimna ferrago	15	Rokkeveense weg	8	Veling, Kars	22, 23, 24
nachtvlinders	14, 28	Romolenpolder in Haarlem	21	Veluwe	28
Nachtvlinders belicht, 2013	27	rozebottel	28	Veraghtert, Wim	25
nachtvlinders, meetnet	24	Ruimtebaan	8	VINEX	21
Nassaulaan	20	S. albus	16	vlaamse gaai	18
Nationale NachtvlinderNacht	25	S. microphyllus	17	Vlaanderen	25
natuurbeleidsplan	21	S. orbiculatus	16, 17	Vliegenthart, Albert	24
NDFF	10, 14, 15, 22	satijnvlinder	15	Vlinderstichting	24
Nederlands Platform voor Stedelijke Ecologie	21	Schansbaan	8	VOFF	10
Nieukerken, Erik van der	27	Scheglaan	8	Voogd, Jeroen	14, 16
Nieuwerth, Kees	26	Schieland	22	Vos, Johan	3, 4, 6, 8, 9, 14, 24, 29
nijlgans	12	Schoolplaat Koekkoek	29	Vos, Johan (stadsecoloog)	21
NIROV	21	Scoliopteryx libatrix	15	Vos, Rob de	27
Noord-Aa	11, 13	Sebel, Marco	15	VROM	21
Noordeloosstr.	8	Sesia apiformis	15	vuurlibel	22, 23
Noord-Hollandse Duinreservaat	9	Sideridis rivularis	15	Wageningen	24
Notodonta dromedarius ...	15	sijs	11, 12, 13	Wallis de Vries, Michiel ...	24
NPSE	21	slawortelboorder	15	waterhoentje	12
Ochropacha duplaris	15	sneeuwbes	7, 16, 17	wegedoorn	16
Olbrich	17	Snow, 1988	17	wegedoornspanner	15
Oosterheem	18	Snow, Barbara en David ..	17	Wely, Peter van	14
oranje bruinbandspanner ..	15	Snowworld	8	Werkgroep voor Landschapsecologisch Onderzoek	21
orbiculatus	16	snuitvlinder	15	Werkgroep voor Stedelijke Ecologie	21
pallida	19	Sparrius, Laurens	26	Westerpark	13, 14
Paltelaan	8	Speel, Frank	22	Westerwolde	28, 30
patrijs	12	spewer	30	wilde bij	23
peper- en zoutvlinder	15	spurrie-uil	15	wilgendwergspanner	15
peppel-orvlinder	15	st. peter's wort	17	Wilhelminapark	18, 19, 20
Petrisstrauch	17	st. petersstruik	16, 17	winterkoning	13
Pharmacis lupulina	15	staartmees	13	wintertaling	14
Philereme transversata ...	15	stadsnatuur	29	witkopstaartmees	13
Phlogophora meticulosa ..	15	Stadsnatuurplan	21	witte kwikstaart	14
plakker	15	stikstofdepositie	24	WLO	21
plasrombout	25	straatliefdegras	30	Wolterbeek, Titia	24
Plemyria rubiginata	15	Symphoricarpos	16	WSE	21
Plomp, Rob	26	Symphoricarpos albus	16	Xanthia icteritia	15
poldertuinen	22	Symphoricarpos orbiculatus	16, 17	Xanthorhoe spadicearia ..	15
Poldertuinen	23	<i>Symphoricarpos x chenaultii</i>	16, 17	zeehond	28
Poortugaalstr	8	tankmos	25	zilverlinde	19, 20
Prielenbos	13	teek	30	Zoetermeer	29
Pterostoma palpina	15	tengere grasjuffer	22	Zoetermeerse plas	11, 12
putter	13	Tethea ocularis	15	zomervlinder	15
puttertje	29	Tilia	19	Zonderwijk	21
PWG	10	Tilia cordata x T. platyphyllos	19	zoomvlekspanner	25
Radijsakker	20	Tilia europaea pallida	19	zwaan	13
radijsboompje	16	Tilia tomentosa	19	zwarte els	7
Radstaat, Ineke	25	Tomentosa	19	zwarte heidelibel	22
Ramselaar, Suzanne	23	Triphosa dubitata	15, 16	zwarte kraai	12
ransuil	11	Tuijllpark, Van	20		
Reeder, Fred	3, 6	tuinvlindertelling	25		